

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง วาทศาสตร์แนวพุทธ สรุปผลการศึกษาค้นคว้า ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาค้นคว้าพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎก ตามแนวคิดแบบจำลองกระบวนการติดต่อสื่อสารของ ฮาโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ ในหัวข้อต่อไปนี้ คือ

- ๑.๑ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผู้พูด
- ๑.๒ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ สารที่นำมาใช้สื่อสาร
- ๑.๓ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ภาษาที่ใช้ในการพูดสื่อสาร
- ๑.๔ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผู้ฟัง
- ๑.๕ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผลของการพูด

๒. เพื่อเรียบเรียงเนื้อหาที่ได้จากการค้นคว้าในข้อ ๑. รวมเป็นองค์ความรู้ด้านวาทศาสตร์หรือด้านวาทวิทยา สำหรับนำไปใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาวาทกรรมและรายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดแก่นักศึกษา

๓. เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเผยแพร่แก่ชาวโลก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาค้นคว้า

๑. ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเรื่องวาทศาสตร์แนวพุทธแก่ผู้ที่สนใจ
๒. ครูอาจารย์ นักเรียน นิสิตนักศึกษา สามารถนำองค์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนรายวิชาวาทกรรม หรือรายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดได้
๓. นักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สามารถนำความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเอง ครอบครัว และแก่สังคมได้

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ใช้รูปแบบรายงานการวิจัย ประเภทการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ดังนี้

๑. การกำหนดหัวข้อในการศึกษาวิจัย

การกำหนดหัวข้อในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีสาเหตุมาจากความต้องการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนในรายวิชาวาทกรรมแก่นักศึกษา

๒. การกำหนดประเด็นปัญหาที่จะศึกษาวิจัย

๒.๑ การกำหนดประเด็นปัญหา หรือหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อใหญ่ กำหนดตามแนวคิดแบบจำลองกระบวนการติดต่อสื่อสาร ของ ลาสเวลล์ ประเด็นหรือหัวข้อสำคัญที่กำหนดในการศึกษาค้นคว้า มีดังนี้ คือ

๑. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผู้พูด
๒. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ สารที่นำมาใช้สื่อสาร
๓. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ภาษาที่ใช้ในการพูดสื่อสาร
๔. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผู้ฟัง
๕. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผลของการพูด

๒.๒ การกำหนดประเด็นปัญหา หรือหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อย่อย กำหนดตามแบบอย่างในหนังสือตำราวาทวิทยา หรือหนังสือวิชาการพูด หากหัวข้อใดมีปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ไม่มีกล่าวในหนังสือที่ได้ศึกษา จะใช้วิธีกำหนดหัวข้อขึ้นใหม่

๓. การตั้งสมมุติฐานการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ตั้งสมมุติฐานการวิจัยไว้ ดังนี้

“พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพูดสื่อสารในพระไตรปิฎก สามารถนำมาใช้สอนในรายวิชาวาทกรรม และวิชาที่เกี่ยวกับการพูดได้”

โดยกรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในการตั้งสมมุติฐาน ได้มาจากผลของการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพูดในพระไตรปิฎก จำนวนทั้งสิ้น ๑๐๗๓ ข้อธรรม กับข้อมูลเนื้อหาต่าง ๆ ด้านการพูดในหนังสือวาทกรรมและหนังสือวิชาการพูด จำนวนทั้งสิ้น ๑๐๒ เล่ม

๔. การออกแบบการวิจัย

ได้ออกแบบวางแผนเกี่ยวกับประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัยไว้ ดังนี้ ๑) การกำหนดหัวข้อเรื่องในการวิจัย ๒) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓) การกำหนดประเด็นในการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ๔) การกำหนดวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ๕) การกำหนดรูปแบบในการวิจัย ๖) การตั้งสมมุติฐานในการวิจัย ๗) การกำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ๘) การกำหนดประเด็นในการสรุปอภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า และข้อเสนอแนะ

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และเสนอผลข้อมูลในการวิจัย

๕.๑ เอกสารที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการวิจัย คือ หนังสือพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง พุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๔๔ เล่ม ประกอบด้วย คัมภีร์พระวินัย ๘ เล่ม คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ๒๕ เล่ม และคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก ๑๒ เล่ม

๕.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ใช้วิธีสืบค้นศึกษาวิเคราะห์พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพูดสื่อสารในพระไตรปิฎก แล้วคัดจดบันทึกข้อมูลที่ได้สืบค้นไปตามลำดับรวมได้จำนวนทั้งสิ้น ๑๐๗๓ พระธรรม

๕.๓ การวิเคราะห์และเสนอผลข้อมูล กระทำโดยนำข้อมูลที่ค้นคว้ารวบรวมได้ มาศึกษาวิเคราะห์ แล้วนำมาสังเคราะห์ จัดจำแนกเนื้อหาออกตามประเด็นหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อใหญ่ตามที่ได้กำหนดในการศึกษาวิจัย แล้วนำข้อมูลที่ได้จำแนกไว้ ในหัวข้อใหญ่แต่ละหัวข้อดังกล่าวมาวิเคราะห์สังเคราะห์ โดยจัดจำแนกเนื้อหาออกตามประเด็นหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อย่อยตามที่กำหนด จากนั้นก็นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ทั้งหมด มาเรียบเรียงเนื้อหาไปตามลำดับรวมเป็นองค์ความรู้ เรื่องวาทศาสตร์แนวพุทธ เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

งานวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ ดังนี้

๑. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ สาเหตุปัญหาเกี่ยวกับการพูดสื่อสารของมนุษย์และสังคมมนุษย์

ผลของการศึกษาสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑.๑ กำเนิดของกายมนุษย์ กายมนุษย์ในลักษณะโลกียะ ได้แก่ จิตแรกเกิด คือ ปฐมวิญญานที่ปรากฏในครรภ์มารดาตราบเท่าถึงวันตาย เกิดจากการประชุมพร้อมของปัจจัย ๓ ประการ คือ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีฤดู และทารกที่จะมาเกิดปรากฏ อุบัติของกายมนุษย์ จึงมีขึ้นในครรภ์ของมารดา ต่อมาภายนั้นได้ยังอภัพด้วยอาหารที่มารดารับประทาน ครบ ๕ เดือนถึง ๑๐ เดือนจึงคลอดออกมา ร่างกายที่กำเนิดประกอบด้วยมหาภูติ ๔ ธาตุ ๖ เมื่อเจริญเติบโตขึ้น ทำให้ถึงพร้อมด้วยกามคุณ ๕ สำหรับปัจจัยแดนเหตุของกำเนิดแห่งกายมนุษย์ ก็คือ อวิชชา

๑.๒ สาเหตุปัญหาเกี่ยวกับการพูดสื่อสารของมนุษย์และสังคมมนุษย์

๑) ในยุคอดีตกาล ที่มาของสาเหตุปัญหาเกี่ยวกับการพูดสื่อสารของมนุษย์โลกนั้น แรกสุดเกิดมาจากกิเลสอกุศล ความละโมภ และการใช้วาจาและกิริยาที่ไม่สุภาพ ต่อมาสาเหตุมาจากการถือตน จึงทำให้เกิดการพูดจาหุหมิ่นพิวพรรณกันของผู้คนในสังคม เป็นผลให้มนุษย์ยุคนี้ประสบกับความสูญเสียต่าง ๆ มากมาย

๒) ยุคปัจจุบันกาล สาเหตุปัญหาเกี่ยวกับการพูดสื่อสารของมนุษย์และสังคมมนุษย์ เกิดมาจากหลายสาเหตุ อาทิ เพราะความเห็นแก่ตัวสักการะ เพราะความต้องการในวัตถุที่นำปรารถนา เพราะความไม่ต้องการในวัตถุที่ไม่นำปรารถนา เพราะการทะเลาะวิวาท เพราะกาม เพราะถูกกำหนด ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำรัดรั้งจิตใจ เพราะจิตพยายาม เพราะตกอยู่ในอำนาจอวิชชา และเพราะคัมภีร์ จึงทำให้เกิดการพูดเท็จ เกิดการพูดทู่จืดขึ้นในสังคมมนุษย์ยุคนี้

๓) ในยุคอนาคตกาล สาเหตุปัญหาจะมาจากการไม่ยึดมั่นในธรรม ทำให้มนุษย์และสังคมมนุษย์พากันละเว้นกุศลกรรมบถ ๑๐ อันได้แก่ กายกรรม ๓ วชิกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ อย่างสิ้นเชิง และจะหันมาประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ กันอย่างแรงกล้า ซึ่งผลกรรมที่มนุษย์และสังคมมนุษย์ได้กระทำลงไปนั้นจะส่งผลทำให้ผู้คนในยุคอนาคตกาลมีอายุวรรณะเสื่อมถอยลง และมีช่วงชีวิตอยู่บนโลกเพียงแค่ ๑๐ ปี

๒. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับผู้พูด

ผลของการศึกษาสรุปลักษณะสำคัญ ได้ดังนี้

๒.๑ ความสำคัญของการพูด คือ ๑) บุคคลจะมีสุขหรือทุกข์สาเหตุหนึ่งมาจากคำพูดของตน และของคนอื่น ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ ๒) บุคคลจะเจริญหรือเสื่อมอยู่ที่การพูดของตน

๒.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการพูดและผู้พูด ได้แก่ ๑) อวิชชา ๒) วิชชา ๓) การดำริผิด ๔) การดำริชอบ ๕) การเจรจาผิด ๖) การเจรจาชอบ กล่าวคือ (๑) เพราะปัจจัย คือ อวิชชาและการดำริ

ผิด จึงส่งผลทำให้เกิดการเจรจาผิด และการเจรจาผิดจะส่งผลทำให้เกิดการงานผิด (๒) เพราะปัจจัย คือ วิชาและคำริชอบ จึงส่งผลให้เกิดเจรจาชอบ และการเจรจาชอบจะส่งผลเป็นเหตุให้เกิดการงานชอบ

๒.๓ การจำแนกประเภทของผู้พูด จำแนกตามลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้ ๑) จำแนกตามจุดมุ่งหมายในการพูดที่ต้องการเบียดเบียนและไม่ต้องการเบียดเบียน แบ่งได้เป็น ๓ จำพวก ๒) จำแนกตามลักษณะของถ้อยคำที่พูดเหมือนคนพูด เหมือนดอกไม้ เหมือนน้ำผึ้ง แบ่งได้เป็น ๓ จำพวก ๓) จำแนกตามลักษณะเนื้อหาและประโยชน์ของเนื้อหาที่พูด กล่าวคือ เนื้อหาที่นำมาพูดมีมาก มีน้อย มีประโยชน์มาก มีประโยชน์น้อย ฟังแล้วรู้เรื่องหรือไม่รู้เรื่อง แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก ๔) จำแนกตามลักษณะของการพูด ได้แก่ การรณรงค์จากการพูด และการไม่รณรงค์จากการพูด มุสาวาท พูดคำต่อเสียด คำหยาบ และคำเพื่อเจ้า ๕) จำแนกตามลักษณะวิธีการปฏิบัติในการพูด คือ ผู้พูดประเภทที่พูดเพื่อประโยชน์ของตน และประโยชน์ของคนอื่น แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก ๖) จำแนกตามลักษณะของการพูดและการกระทำ คือ ชอบพูดแต่ไม่ชอบทำ ชอบทำแต่ไม่ชอบพูด ไม่ชอบพูด ไม่ชอบทำ ชอบพูด ชอบทำ แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก ๗) จำแนกตามลักษณะของการกล่าวถ้อยคำที่เป็นโทษ คือ พูดด้วยถ้อยคำที่มีโทษ ที่มีโทษเป็นส่วนมาก ที่ไม่มีโทษเป็นส่วนมาก ที่มีโทษเป็นส่วนน้อย แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก ๘) จำแนกตามลักษณะของการจําแนกในการพูด คือ จําแนกโดยอรรถแต่ไม่จําแนกโดยพยัญชนะ จําแนกโดยพยัญชนะแต่ไม่จําแนกโดยอรรถ จําแนกโดยอรรถและพยัญชนะ ไม่จําแนกโดยอรรถและพยัญชนะ แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก ๙) จำแนกตามลักษณะของการพูดตีเถียงและการพูดสรรเสริญบุคคลอื่น แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก ๑๐) จำแนกตามกรรมที่ได้กระทำมาในอดีต ในปัจจุบัน และผลกรรมที่จะได้รับในอนาคต คือ ผู้มีดีมา, ต่ํามา, แล้วต้องมิด, ต้องต่ำต่อไป ผู้มีดีมา, ต่ํามา, แล้วกลับสว่าง หรือสูงต่อไป ผู้สว่างมา, สูงมา, แล้วกลับมิด กลับต่ำต่อไป ผู้สว่างมา, สูงมา, แล้วยังสว่างและสูงต่อไป แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก

๒.๔ ลักษณะการพูดที่ดี ได้แก่ การพูดที่มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ ๑) การเว้นจากการพูดเท็จ ๒) การเว้นจากคำต่อเสียด ๓) การเว้นจากคำหยาบ ๔) การเว้นจากคำเพื่อเจ้า ๕) การพูดด้วยปัญญาไม่ฟุ้งซ่าน

๒.๕ ลักษณะการพูดที่ไม่ดี ได้แก่ การพูดที่มีลักษณะ ดังต่อไปนี้ คือ ๑) การพูดเท็จ ๒) การพูดต่อเสียด ด้วยจุดมุ่งหมายให้เขาชอบเขารัก และจุดมุ่งหมายให้เขาแตกกัน ๓) การพูดคำหยาบ การกล่าววาจาไม่อ่อนหวาน ๔) การพูดเพื่อเจ้า ๕) การรีบด่วนพูด ๖) การพูดยกยอ และการตำหนิบุคคลอื่นโดยส่วนเดียว ๗) การพูดเลียบเคียง เพราะความอยากได้ลาภต่าง ๆ ๘) การพูดโอ้อวด ยกตน ๙) การพูดสาปแช่งตนและคนอื่น

๒.๖ คุณสมบัติของผู้พูดที่ดี มีดังนี้ ๑) ต้องประกอบด้วยธรรมของอัสตบรูษ ๒) ต้องประกอบด้วยธรรมของสัปปบรูษ ๓) ต้องถึงพร้อมด้วยสิกขาสาขา ๔ ๔) มีความประพฤติเรียบร้อยทางวาจา มีความสะอาดทางวาจา ๕) มีความสำรวมวาจา มีความบริสุทธิ์แห่งวาจา ๖) ไม่ประกอบในสิ่งที่ทำให้ตนและคนอื่นเดือดร้อน ๗) เป็นผู้ประมาทได้ยาก

๒.๗ คุณสมบัติของผู้พูดที่ไม่ดี มีดังนี้ ๑) ประกอบด้วยธรรมของอัสตบรูษ ๒) ประกอบด้วยธรรมของอัสปบรูษ ๓) มีความประพฤติไม่เรียบร้อยทางวาจา ไม่สะอาดทางวาจา ๔) ติดเนื่องในความสุขจากการพูดเท็จ ๕) รู้หลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพูดที่ดี แต่ไม่นำมาปฏิบัติตาม ๖) เป็นผู้ประมาทได้ง่าย ๗) เป็นคนลามก มีธรรมลามก ๘) เป็นผู้ไม่สะอาด ๙) เป็นผู้มีศีลวิบัติ เป็นผู้ทุศีล ๑๐) เป็นผู้มีความประพฤติลวง มายา เจ้าเล่ห์ ๑๑) เป็นนักเที่ยวกลางคืน เล่นการพนัน คบเพื่อนชั่ว

๒.๘ ข้อควรปฏิบัติในการพูด มีดังนี้ ๑) ข้อควรพิจารณาควรปฏิบัติก่อนจะพูด คือ ควรพินิจให้คิดว่าถ้าสิ่งที่จะพูดนั้นเป็นผลดีก็ควรพูด ถ้าเป็นผลเสียก็ไม่ควรพูด ๒) ข้อควรพิจารณาควรปฏิบัติทุกครั้งขณะที่กำลังพูด คือ ควรพินิจให้คิดว่าถ้าสิ่งที่จะพูดนั้นเป็นผลดีก็ควรพูด ถ้าเป็นผลเสียก็ไม่ควรพูด ๓) ข้อควรพิจารณาควรปฏิบัติหลังการพูด คือ ควรพินิจให้คิดว่า ถ้าสิ่งที่พูดไปแล้วนั้นเป็นผลเสีย ก็ควรกล่าวคำสารภาพขอโทษแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข ถ้าเป็นผลดี ก็ควรยินดี แล้วนำกลับไปศึกษาทบทวนเกี่ยวกับคำพูดนั้น

๒.๙ ข้อแนะนำในการพูด มีดังนี้

๑) ผู้พูดไม่ควรใคร่ความสรรเสริญในการพูดต่อชุมชน เพราะ (๑) ถ้าไม่ได้รับการสรรเสริญตามที่หวัง อาจทำให้เกิดความลั้งเลใจ เกือบใจ ขัดเคือง เสียใจ มุ่งร้าย (๒) ถ้าได้รับการสรรเสริญความเฟื่องฟูในชัยชนะจะย่ำยีผู้พูด คือ ทำให้หัวเราะลำพองใจในความเป็นผู้ชนะเกิดความเห่อเหิม ขกย่องถือตัว และดูหมิ่นผู้อื่น

๒) ผู้พูดพึงสำเหนียกในการพูดลับหลังบุคคลอื่น หรือพูดล่วงเกินบุคคลอื่นต่อหน้า ดังนี้ คือ ถ้าคำใดไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ควรพูดคำนั้น หากคำใดเป็นคำจริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ก็ไม่ควรพูด ถ้าคำใดจริงแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ต้องดูจังหวะเวลาโอกาสให้เหมาะสมก่อนจะพูด

๓) ผู้พูดที่ประสงค์จะพูดถึงเรื่องที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ทราบ หรือได้รู้มา ต้องพิจารณาให้ดีก่อน ว่าเรื่องใดบ้างที่ควรนำมาพูด กล่าวคือ ถ้าเรื่องใดที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ทราบ ได้รู้มา หากนำมาพูดแล้ว ทำให้อุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมไป ก็ไม่ควรนำมาพูด แต่ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามก็ควรพูด

๔) ผู้พูดควรพูดแต่ในสิ่งที่เป็นธรรม เป็นประโยชน์ ไม่ควรพูดในสิ่งที่ไม่เป็นธรรม ไม่เป็นประโยชน์

๕) ผู้พูดไม่ควรพูดเกินขอบเขตกาล คือ ไม่พูดในเวลา โอกาสที่ไม่เหมาะสม และไม่พูดเกินขอบเขตศีล กล่าวคือ ไม่พูดคำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบ คำเพ้อเจ้อ

๖) ผู้พูดไม่ควรพูดปรักปรำล่วงเลยภาษาชนบท หรือภาษาถิ่น ควรพูดด้วยภาษาท้องถิ่นของผู้ฟัง

๗) ผู้พูดควรระวังจิตของตนในขณะที่พูด เพื่อป้องกันมิให้กล่าวคำเสียออกมา และช่วยเตือนสติให้พูดแต่คำที่ไม่เสียออกมา

๘) ผู้พูดควรหลีกเลี่ยงอย่าไปพูดกับผู้ฟังที่มีปกติด้วยอารมณ์โกรธ อารมณ์แค้น เพราะบุคคลจำพวกนี้ เมื่อพูดไม่ถูกใจแม้เพียงเล็กน้อย ก็ขึงใจ โกรธเคือง พยาบาท ขึงเคียด และเสียใจ

๙) ผู้พูดไม่ควรพูดกับผู้ฟัง ที่แสดงกิริยาไม่สุภาพ แต่งกายไม่สุภาพ

๑๐) ผู้พูดควรยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบประกอบในการพูด เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ง่าย ชัดเจนขึ้น

๑๑) ผู้พูดที่ต้องการพูดในฐานะพูด ต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติประกอบด้วยองค์ ๘ คือ (๑) ต้องรู้จักรับฟังเมื่อผู้อื่นพูด (๒) รู้จักพูดให้ผู้อื่นฟัง (๓) รู้จักกำหนดประเด็นสำคัญที่จะนำไปพูด (๔) มีความจำดี (๕) มีความเข้าใจเรื่องราวที่จะไปเจรจาเป็นอย่างดี (๖) รู้จักจะอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจเรื่องราวนั้นเป็นอย่างดี (๗) มีความฉลาด คือ รู้ได้ว่าสิ่งใดมีประโยชน์ควรนำมาพูด สิ่งใดไม่มีประโยชน์ไม่ควรนำมาพูด (๘) ไม่เป็นผู้ก่อความทะเลาะ

๑๒) ผู้พูดที่เป็นสามภรรยาด้วยกัน ควรพูดกันด้วยถ้อยคำที่เป็นที่รัก ไม่พูดปากร้าย ปากกล้าต่อกัน ไม่พูดคำเท็จ คำส่อเสียด คำหยาบ คำเพ้อเจ้อต่อกัน

๑๓) การเลือกถ้อยคำดีในการพูด ควรถือถ้อยคำนี้ คือ ถ้าพูดด้วยคำพูดสุจริต จะพูดเวลาใดก็ตามถือเวลานั้นว่าเป็นถ้อยคำที่ดีทุกเวลา

๑๔) การแก้ไขลบเล้าความผิดพลาดในการพูด สามารถกระทำได้โดยการตำนึกลงในความผิดที่ได้ทำไปทางวาจา แล้วแก้ไขเพื่อลบเล้ากรรมนั้น ด้วยวิธีการ ดังนี้ คือ ต้องประกอบแต่กุศลกรรม ให้ทาน สมาทานศีล กระทำอุโบสถ ยังฉาน วิปัสสนา มรรค อภิญญา และสมาบัติให้เกิดขึ้น

๑๕) การทำบุญกุศลเพื่ออานิสงส์ ในอันที่จะช่วยเกื้อหนุนต่อการพูดของตนในภพต่อไป ทำได้โดยการถวายประคตเอว สายโยค น้ำบ้วนปาก รูป ฯลฯ ต่อพระภิกษุสงฆ์

๒.๑๐ การปรับปรุงการพูด ควรใช้วิธีการดังต่อไปนี้ คือ

๑) ใช้วิธีเอาใจเขามาใส่ใจเรา โดยการพิจารณา ดังนี้ว่า ถ้าหากผู้อื่นพูดเท็จ พูดล้อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ พูดขกตนข่มท่าน พูดด้วยความโกรธ พูดลบหลู่ กระจ่าง ตีเสมอ ดูหมิ่น โอ้อวด มาษา ถ้อยคำเห็นของตน คือรู้ัน แก้ได้ยาก กับตน ตนยอมไม่พอใจ เพราะเหตุ นั้นตนก็ควรงดเว้นการพูดในลักษณะดังกล่าวกับบุคคลอื่น

๒) ใช้วิธีสำเหนียกถึงโทษที่จะบังเกิดจากการพูด ดังนี้ว่า วิบากกรรมอัน เลวทรามของการพูดด้วยวจีทุจริต ที่ผู้พูดจะต้องประสบในภพหน้าเมื่อแตกกายตายไป คือ ต้อง ไปสู่อบายทุกติ วินิบาต นรก ต้องไปกำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นเปรต ฯลฯ หรือแม้ขณะที่พูด หรือพูดไปแล้ว ก็มักจะก่อความรำคาญ เตือดร้อน กลุ่มใจแก่ตนอยู่เสมอ เพราะเหตุนี้จึงไม่ควร พูดด้วยถ้อยคำทุจริต ควรพูดแต่ถ้อยคำสุจริต

๓) ใช้วิธีสังเกตลักษณะการพูดที่เป็นโทษของบุคคลอื่น แล้วนำสิ่งที่ได้จากการสังเกตมาปรับปรุงขัดเกลาลักษณะการพูดของตนไม่ให้ป็นลักษณะเช่นนั้น

๔) ใช้วิธีอาศัยหลักการ ไม่เบียดเบียน เพื่อหลีกเลี่ยงการเบียดเบียน กล่าวคือ อาศัยการนำคำพูดสุจริตมาพูด เพื่อหลีกเลี่ยงการพูดทุจริต อาศัยการไม่พูดลบหลู่คุณท่าน การไม่พูดโอ้อวด การไม่พูดดูหมิ่นท่าน เพื่อหลีกเลี่ยงการพูดลบหลู่ การพูดโอ้อวด และการพูดดูหมิ่น ท่าน

๒.๑๑ มรรยาทในการพูด ผู้พูดที่มีมรรยาทต้องประพฤติปฏิบัติดังนี้ ๑) แต่งกาย เรียบร้อย ๒) แสดงกิริยามรรยาทที่เหมาะสมในการเดิน การนั่ง มีความสำรวมกิริยา วาจา รู้จัก แสดงกิริยาสุภาพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ส่งเสียงหัวเราะหรือพูดเสียงดังในที่ประชุม และไม่พูด ขณะมีอาหารอยู่ในปาก ๓) ไม่พูดแทรกขณะผู้อื่นกำลังพูด ๔) มีมรรยาทในการใช้ถ้อยคำ คือ ไม่พูดคำเท็จ คำล้อเสียด คำที่มุ่งแข่งดีกัน มุ่งชนะกัน ไม่พูดหลอกลวง ไม่พูดเลียบเคียง ไม่พูดและ เล็ม พูดแต่ถ้อยคำที่ดี ซึ่งผ่านการไตร่ตรองด้วยปัญญา ตามกาลอันควร ๕) รู้จักเลือกเวลาในการพูดได้ถูกต้องเหมาะสมกับเวลาและสถานการณ์

๒.๑๒ คุณธรรมจริยธรรมในการพูด มีดังนี้ คือ

๑) การพูดโดยการยึดธรรม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) งดเว้นจากการพูดเท็จ ชักชวนผู้อื่นในการงดเว้นจากการพูดเท็จ พอใจในการงดเว้นจากการพูดเท็จ กล่าวสรรเสริญคุณ การงดเว้นจากการพูดเท็จ (๒) งดเว้นจากการพูดล้อเสียด ชักชวนผู้อื่นในการงดเว้นจากการพูด

สื่อเสียด พอใจในการงดเว้นจากการพูดสื่อเสียด กล่าวสรรเสริญคุณการงดเว้นจากการพูดสื่อเสียด (๓) งดเว้นจากการพูดคำหยาบ ชักชวนผู้อื่นในการงดเว้นจากการพูดคำหยาบพอใจในการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ กล่าวสรรเสริญคุณการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ(๔) งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ชักชวนผู้อื่นในการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ พอใจในการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ กล่าวสรรเสริญคุณการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ

๒) การพูดโดยไม่ยึดธรรม ๔ ประการ ธรรม ๔ ประการ คือ (๑) เป็นผู้พูดเท็จ ชักชวนผู้อื่นให้พูดเท็จ พอใจในการพูดเท็จ กล่าวสรรเสริญคุณการพูดเท็จ (๒) เป็นผู้พูดคำสื่อเสียด ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำสื่อเสียด พอใจในการพูดคำสื่อเสียด กล่าวสรรเสริญคุณการพูดสื่อเสียด (๓) เป็นผู้พูดคำหยาบ ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำหยาบ พอใจในการพูดคำหยาบ สรรเสริญคุณการพูดคำหยาบ(๔) เป็นผู้พูดคำเพื่อเจ้อ ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำเพื่อเจ้อ พอใจในการพูดคำเพื่อเจ้อ กล่าวสรรเสริญคุณการพูดคำเพื่อเจ้อ

๓) การพูดโดยยึดธรรม ๑๐ ประการ ธรรม ๒๐ ประการ ธรรม ๓๐ ประการ และธรรม ๔๐ ประการ

๔) การพูดโดยไม่ยึดธรรม ๑๐ ประการ ธรรม ๒๐ ประการ ธรรม ๓๐ ประการและธรรม ๔๐ ประการ

๕) การ ไม่พูดเท็จทั้งที่รู้ มีความละเอียดในการพูดเท็จ

๒.๑๓ การตอบคำถามในการพูด สรุปลสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑) การตอบคำถามผู้ฟังในการสนทนาทั่วไป ควรปฏิบัติดังนี้ คือ (๑) ทำความเข้าใจข้อตกลงเบื้องต้นที่ต้องการให้ผู้ฟังได้ทราบอย่างชัดเจน (๒) ต้องรู้จักวิเคราะห์ให้ได้ว่า ผู้ฟังตั้งคำถามด้วยสาเหตุใด อาทิ เพราะไม่รู้ เพราะหลงลืม เพราะมีความประสงค์ที่ชั่วร้าย เพราะต้องการลองภูมิ ต้องการดูหมิ่น เพราะประสงค์จะรู้ หรือเพื่อต้องการเฉลยอธิบายคำถามนั่นเอง (๓) ต้องรู้จักวิเคราะห์ให้ได้ว่า ควรจะตอบคำถามนั้น ๆ อย่างไร อาทิ ตอบโดยส่วนตัว ตรงไปตรงมาตายตัว แยกประเด็นตอบ ย้อนถามให้ผู้ฟังตอบก่อนแล้วค่อยตอบทีหลัง หรือจดไม่ตอบคำถามที่เห็นว่าไม่ควรตอบ (๔) ต้องรู้จักแนะนำให้ผู้ฟังตั้งคำถามให้ถูกต้อง (๕) ต้องรู้จักกล่าวชมผู้ฟังที่รู้จักตั้งคำถามได้อย่างฉลาดหลักแหลม (๖) ควรตอบคำถามด้วยคำตอบที่มีเนื้อหาโดยรวม ให้ผู้ฟังได้นำไปเป็นหลักในการพิจารณาคำตอบได้ด้วยตนเองในทุกคำถามที่เป็นเรื่องเดียวกันนั้น (๗) ต้องตอบคำถามที่เป็นข้อสงสัยให้ผู้ฟังเกิดความกระจ่างโดยง่าย (๘) ต้องตอบคำถามให้ตรงประเด็น ไม่ตอบแบบกลบเกลื่อน และไม่แสดงอาการ โกรธเคืองให้ปรากฏ

๒) การตอบคำถามผู้ฟังในที่ประชุม สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้ (๑) ถ้าผู้ตอบคำถามรู้จักจำแนกได้ว่า คำถามใดควรตอบโดยรวมตรงไปตรงมา ตามตัว คำถามใดควรแยกประเด็นตอบ คำถามใดควรขออนุญาตให้ผู้ฟังตอบก่อนเพื่อตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของผู้ถาม คำถามใดไม่ควรตอบ บุคคลนั้นสมควรเป็นผู้ตอบคำถาม แต่ถ้าไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวก็ไม่ควรตอบ (๒) ถ้าผู้ตอบคำถามดำรงฐานะที่เหมาะสม มีความรู้จริงในเรื่องที่จะตอบ มีวาทศิลป์มีความประพฤติที่เหมาะสม ก็ควรตอบ ถ้าไม่เป็นดังกล่าวก็ไม่ควรตอบ (๓) ถ้าผู้ตอบคำถามตอบแบบกลบเกลื่อน แสดงอาการโกรธ ขัดเคือง เสียใจ ก็ไม่ควรตอบ (๔) ถ้าผู้ตอบคำถามตอบแบบฟังเพื่อหัวเราะเยาะคอยจับผิด ก็ไม่ควรตอบ

๒.๑๔ การพูดทักท้วง ฟ้องร้อง กล่าวหา ตักเตือน หรือการโจท สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑) จุดประสงค์ของการพูดโจท เพราะต้องการให้ผู้ที่ถูกทักท้วง ฟ้องร้อง กล่าวหา ตักเตือน หรือผู้ถูกโจทได้ระลึกถึงความผิด แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข และเพื่อต้องการระงับปัญหาที่เกิดขึ้นให้จบลง

๒) ข้อควรปฏิบัติในการพูดของโจทก์ และจำเลย ในกรณีที่มีการทักท้วง ฟ้องร้อง กล่าวหา ตักเตือนกัน มีดังนี้ (๑) ผู้พูดที่เป็นโจทก์ ควรยึดธรรม ๕ ประการ ในการกล่าวโจทผู้อื่น คือ ๑. ต้องพูดโดยกาลอันควร ๒. ต้องพูดด้วยคำจริง ๓. ต้องพูดด้วยคำสุภาพ ๔. ต้องพูดด้วยถ้อยคำที่ประกอบด้วยประโยชน์ ๕. ต้องพูดด้วยเมตตาจิต ไม่พูดด้วยเจตนามุ่งร้าย (๒) ผู้ที่เป็นจำเลยควรยอมรับความเป็นจริง ไม่ขุ่นเคือง

๓) ลักษณะของผู้พูดที่เป็นโจทก์ที่ดี มีดังนี้ คือ (๑) ต้องทำหน้าที่โจทผู้อื่นด้วยความเป็นธรรม (๒) ไม่โจทผู้อื่นด้วยความไม่เป็นธรรม (๓) เป็นโจทก์ที่ฉลาด (๔) ไม่เป็นโจทก์ผู้โง่เขลา

๔) การพูดโจทหรือการพูดประณามของอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ สรุปได้ดังนี้ (๑) องค์ประกอบของศิษย์ที่ควรประณาม ได้แก่ ผู้ที่ไม่มีความรักใคร่ ไม่มีความเลื่อมใส ไม่มีความละเอียด ไม่มีความเคารพ และไม่มีความหวังดีอย่างยิ่งต่ออาจารย์ (๒) องค์ประกอบของศิษย์ที่ไม่ควรประณาม ได้แก่ ผู้ที่มีความรักใคร่ มีความเลื่อมใส มีความละเอียด มีความเคารพ และมีความหวังดีอย่างยิ่งต่ออาจารย์

๕) ผลที่เกิดจากการพูดโจท มีดังนี้ ผู้พูดที่เป็นโจทก์ผู้มักโกรธ ซึ่งพูด ทักท้วง ฟ้องร้อง กล่าวหา ตักเตือน ผู้อื่นโดยไม่เป็นธรรม เชื่อว่า เป็นผู้ทำลายตน เฝ้าตนเอง จะต้องได้รับความเดือดร้อน

๒.๑๕ การพูดที่ให้ประโยชน์แก่ผู้พูด สรุปได้ดังนี้

๑) การพูดด้วยวจีสัจจิต ผู้พูดจะได้รับอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ (๑) ตนก็ดีเตียน ตนเองไม่ได้ (๒) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วยอมสรรเสริญ (๓) กิตติศัพท์ชื่อเสียงอันดีงามยอม แพร์กระจายไปทั่ว (๔) เมื่อเวลาใกล้ตายไม่เป็นผู้หลงสติ (๕) เมื่อตายไปจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์

๒) การพูดด้วยถ้อยคำไพเราะ ถือเป็นลาภอย่างหนึ่งของผู้พูด

๓) การพูดด้วยวาจาสะอาด ถือเป็นลาภอย่างหนึ่งของผู้พูด

๔) การพูดด้วยวจีกรรมอันหาโทษมิได้ ผู้พูดย่อมได้รับความสุข

๕) การพูดด้วยสมาบัติแห่งการงานทางวาจา ๔ อย่าง คือ การละเว้นจากการ พูดเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพ้อเจ้อ ผู้พูดจะได้รับความสุขเป็น กำไร มีสุขเป็นวิบาก

๖) การพูดด้วยธรรม ๒ ประการ คือ (๑) พิจารณาไตร่ตรองแล้วพูด ดีเตียนคนที่ควรดีเตียน (๒) พิจารณาไตร่ตรองแล้วพูดสรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ เชื่อว่า เป็นผู้รู้ จักปฏิบัติตนให้รอดพ้นจากอันตราย จะได้รับผลบุญเป็นอันมาก

๗) การพูดด้วยวจีสัจจิต ผู้พูดได้ชื่อว่ารู้จักบริหารตนไม่ให้ถูกทำลาย ไม่ให้ ต้องโทษ ไม่ให้ผู้รู้ดีเตียนได้ จะได้รับผลบุญเป็นอันมาก

๘) การเว้นจากการพูดเท็จ ผู้พูดได้ชื่อว่าเป็นคนดี เป็นคนมีธรรมงาม

๙) การเว้นจากการพูดทุจริต ผู้พูดได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอริยทรัพย์

๑๐) การเว้นจากการพูดทุจริต ผู้พูดยอมบริสุทธ์ ครอบงำมานะได้ มีปัญญา อย่างยิ่ง ใ้บุญมาก

๑๑) การละเว้นจากการพูดมุสาวาท ผู้พูดมีส่วนแห่งความไม่มีภัย ความ ไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียน ไม่ต้องเสวยทุกข์โทมนัส ถือเป็นมหาทาน

๑๒) การละเว้นและการชักชวนผู้อื่นละเว้นจากการพูดเท็จ ผู้พูดจะประสบ ความสุขตลอดกาลนาน วิญญูชนสรรเสริญ

๑๓) การเว้นขาดจากการพูดทุจริต แม้บางครั้งผู้พูดอาจจะมีทุกข์ในปัจจุบัน แต่จะมีสุขเป็นวิบากต่อไป

๑๔) การเว้นขาดจากการพูดทวจริต ผู้พูดจะมีความสุขในปัจจุบัน และจะมีสุขเป็นวิบากต่อไป

๑๕) การพูดด้วยกรรม ๔ ประการ ผู้พูดย่อมไปเกิดในสวรรค์

๑๖) การพูดพอประมาณ ผู้พูดจะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ ทำให้ (๑) ไม่พูดเท็จ (๒) ไม่พูดส่อเสียด (๓) ไม่พูดคำหยาบ (๔) ไม่พูดเพื่อเจ้า (๕) เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๑๗) การบิณฑพระรัตนตรัยเป็นสรณะ การเว้นขาดจากการพูดเท็จ ผู้พูดจะได้รับการสรรเสริญ ชื่อเสียงหอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ

๒.๑๖ การพูดที่มีโทษต่อผู้พูด สรุปได้ดังนี้

๑) การพูดด้วยวจีทวจริต ผู้พูดจะได้รับโทษ ๕ ประการ คือ (๑) ตนจะติเตียนตนเอง (๒) ถูกผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียน (๓) กิตติศัพท์ชื่อเสียงที่ชั่วจะแพร่กระจายไปทั่ว ย่อมเสื่อมจากกุศลธรรม ย่อมตั้งอยู่ในอกุศลธรรม (๔) เมื่อเวลาใกล้ตายจะหลงสติ (๕) เมื่อตายไปจะเข้าถึง อบายทุกคติ วินิบาต นรก

๒) การพูดด้วยวจีทวจริต ผู้พูดย่อมไม่บริสุทธิ์ ครอบงำมานะไม่ได้ ไม่เจริญด้วยปัญญาไม่ประสบบุญ

๓) การพูดเท็จ ผู้พูดจะประสบความทุกข์ตลอดกาลนาน ถูกวิญญูชนติเตียน

๔) การพูดสรรเสริญคนที่ควรติเตียน การพูดติเตียนหรือนินทาคนที่ควรสรรเสริญ ผู้พูดจะได้รับโทษ ถูกผู้รู้ติเตียน มีบาป ไม่ประสบความสุข

๕) การพูดด้วยความวิบาก การงานทางวาจา ๔ อย่าง คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้า ผู้พูดย่อมมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก

๖) การพูดเท็จทั้งที่รู้ ผู้พูดจะถูกผูกพันด้วยโทษมากมาย คือ จะถูกผูกพันด้วยโรคาพยาธิ มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัส อุปายาส ราคะ โทสะ โมหะ มานะทิฏฐิ กิเลสทั้งปวง ทวจริตทั้งปวง ฯลฯ

๗) การพูดด้วยวจีทวจริต ผู้พูดจะเดือดร้อน คือ จะเป็นทุกข์ว่าตนกล่าวแต่ถ้อยคำทวจริต ไม่ได้กล่าวถ้อยคำที่สุจริต

๘) การพูดด้วยถ้อยคำที่เป็นอกุศล หรือถ้อยคำทวจริต ผู้พูดจะมีโทษ ถูกวิญญูชนติเตียน มีบาปเป็นอันมาก

๘) การพูดเท็จ ผู้พูดจะมีความทุกข์ใจ และประสบภัยเวร ทั้งในปัจจุบันและ
ในสัมปรายภพ

๑๐) การพูดด้วยวจีทุจริต แม้บางครั้งผู้พูดอาจจะมีความสุขในการพูด แต่
ต่อไปจะต้องได้รับทุกข์ คือ เมื่อตายจะไปเกิดในทุคติ วินิบาต นรก

๑๑) การพูดด้วยวจีทุจริต ผู้พูดย่อมเสวยทุกข์ ทั้งในปัจจุบันและใน
สัมปรายภพ

๑๒) การพูดมาก จะก่อโทษแก่ผู้พูด ๕ ประการ คือ ทำให้เกิด (๑) การพูด
เท็จ (๒) การพูดส่อเสียด (๓) การพูดคำหยาบ (๔) การพูดเพ้อเจ้อ และ (๕) เมื่อตายไปจะเกิดใน
ทุคติ วินิบาต นรก

๑๓) การพูดด้วยกรรม 4 ประการ ผู้พูดจะต้องไปเกิดในนรก

๑๔) การมีวาจาผิด ผู้พูดจะมีการงานผิด ทำให้พลาดจากสวรรค์ และ
มรรคผล

๓. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับสารที่นำมาใช้ในการสื่อสาร

ผลการศึกษาค้นคว้า สรุปได้ดังนี้

๓.๑ การจำแนกเนื้อหาของสาร ลักษณะเนื้อหาของสาร จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ
คือ ๑) สารที่เป็นเนื้อหา หรือเรื่องราวเกี่ยวกับอดีต ๒) สารที่เป็นเนื้อหา หรือเรื่องราวเกี่ยวกับ
ปัจจุบัน ๓) สารที่เป็นเนื้อหา หรือเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคต

๓.๒ สารหรือเนื้อหาที่เป็นโทษ ได้แก่ สารดังต่อไปนี้ คือ

๑) สารที่มีลักษณะเป็นเท็จ มีชื่อเรียกว่า สัมปชานมุสาวาท คือ สารที่มีเนื้อหา
มุ่งเจตนาจะพูดให้ผู้อื่นเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง กล่าวคือ (๑) เบื้องต้นผู้พูดรู้ว่า
สารหรือเนื้อหาที่นำมาพูดนั้นเป็นเท็จ (๒) ขณะที่พูดก็รู้ว่ากำลังพูดเรื่องเท็จ (๓) พูดแล้วก็รู้ยั่วว่า
เรื่องที่พูดไปนั้นเป็นเท็จ (๔) เนื้อหาที่พูดนั้นปกปิดอำพรางความเห็นบางอย่าง (๕) เนื้อหาที่พูด
นั้นปกปิดความพอใจบางอย่าง (๖) เนื้อหาที่พูดนั้นปกปิดอำพรางความชอบใจ ความต้องการ
บางอย่าง (๗) เนื้อหาที่พูดนั้นปกปิดอำพรางความจริงบางอย่าง อาทิ ไม่เห็นพูดว่าเห็น ไม่ได้ยิน
พูดว่าได้ยิน ไม่ทราบพูดว่าทราบ ไม่รู้พูดว่ารู้ อาทิ เห็นพูดว่าไม่ได้เห็น ได้ยินพูดว่าไม่ได้ยิน
ทราบพูดว่าไม่ทราบ รู้พูดว่าไม่รู้

๒) สารที่มีลักษณะเสียดแทงให้เจ็บใจ เรียกชื่อว่า โอมสาวาท คือ สารที่มี
เนื้อหามุ่งเจตนาจะคำ กระทบ สบประมาท ทำให้ผู้อื่นอับยศ เสียดแทง เจ็บใจ ด้วยข้อความที่

เกี่ยวกับ (๑) ชาติ (๒) ชื่อ (๓) โทษ (๔) การงาน (๕) ศิลปะ (๖) โรค (๗) รูปพรรณ (๘) กิเลส (๙) อาบัติ (๑๐) คำคำซึ่ง จำแนกได้เป็น ๕ ประเภท ดังนี้คือ ๑. สารที่มีเนื้อหากระทบเสียดแทงให้เจ็บใจ ๒. สารที่มีเนื้อหาทำให้เสียวกระทบเสียดแทงให้เจ็บใจ ๓. สารที่มีเนื้อหาประชดกระทบเสียดแทงให้เจ็บใจ ๔. สารที่มีเนื้อหาขยอกระทบเสียดแทงให้เจ็บใจ ๕. สารที่มีเนื้อหาเปรยกระทบเสียดแทงให้เจ็บใจ

๑) สารที่มีลักษณะต่อเสียด ได้แก่ (๑) สารที่มีเนื้อหาต่อเสียดเหน็บแนมกระทบชาติ ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบชื่อ ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบโคตร ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบการงาน ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบศิลปะ ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบโรค ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบรูปพรรณ ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบกิเลส ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบอาบัติ ต่อเสียดเหน็บแนมกระทบคำสัพประมาท (๒) สารที่มีเนื้อหาต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบชาติ ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบชื่อ ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบโคตร ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบการงาน ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบศิลปะ ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบโรค ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบรูปพรรณ ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบกิเลส ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบอาบัติ ต่อเสียดเปรยเหน็บแนมกระทบคำสัพประมาท

๔) สารที่มีเนื้อหาลักษณะเป็นการประจบ

๕) สารที่มีเนื้อหาลักษณะเป็นการเกียดกัน

๖) สารที่มีเนื้อหาเป็นการด่า การพูดเล่น การนินทา การกล่าวโทษ การเหยียดหยาม การทำลายชื่อเสียงผู้อื่น

๓.๓ สารที่ควรนำมาพูดในการสื่อสาร ได้แก่ สารต่อไปนี้ คือ ๑) สารที่มีเนื้อหาเป็นธรรม เป็นประโยชน์ ๒) สารที่เป็นสิ่งที่ดี เป็นกุศลธรรม ๓) สารที่เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นธรรม ไม่มีโทษ ๔) สารที่มีเนื้อหาไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อน เป็นธรรมอันไม่เป็นไปเพื่อสังสมกิเลส ๕) สารที่มีเนื้อหาเป็นธรรม มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก ๖) สารที่มีเนื้อหาเป็นธรรมที่เป็นอริยมรรค เป็นมรรคขาว ๗) สารที่มีเนื้อหาเป็นสัทธรรม เป็นสัพปุริสธรรม

๓.๔ สารที่ไม่ควรนำมาพูดในการสื่อสาร ได้แก่ สารต่อไปนี้ คือ ๑) สารที่มีเนื้อความไม่เป็นธรรม เป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ๒) สารที่มีเนื้อความเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นอกุศลธรรม ๓) สารที่มีเนื้อหาไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเร่าร้อน เป็นไปเพื่อสังสมกิเลส ๕) สารที่มีเนื้อหาที่มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก

๖) สารที่มีเนื้อหาเป็นธรรมที่มีโชரியมรรค เป็นธรรมที่เป็นมรรคาคำ ๗) สารที่มีเนื้อหาเป็น อสัทธิธรรม เป็นอัสปฐิทธิธรรม

๓.๕ สารที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมกับผู้ฟัง สรุปได้ดังนี้

๑) สารหรือเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้ฟัง จำแนกได้ ดังนี้ (๑) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของศรัทธา เหมาะกับผู้ฟังที่มีความศรัทธา (๒) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของการถือศีล การมีศีล เหมาะกับผู้ฟังที่เป็นคนมีศีล (๓) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของการได้ฟังมาก การได้ศึกษามาก เหมาะกับผู้ฟังที่เป็นคนสนใจฟัง สนใจใฝ่ศึกษา (๔) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของการบริจาค การให้ทาน เหมาะกับผู้ฟังที่ชอบบริจาค (๕) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของปัญญา เหมาะกับผู้ฟังที่มีปัญญา

๒) สารหรือเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมกับผู้ฟัง จำแนกได้ ดังนี้ (๑) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของศรัทธา ไม่เหมาะสมกับผู้ฟังที่ไม่เชื่อเรื่องความศรัทธา (๒) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของการถือศีล การมีศีล ไม่เหมาะสมกับผู้ฟังที่ไม่มีศีล ไม่ปฏิบัติศีล (๓) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของการได้ฟังมาก การได้ศึกษามาก ไม่เหมาะสมกับผู้ฟังที่ไม่ชอบไม่สนใจฟัง ไม่สนใจในการศึกษา (๔) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของการบริจาค การให้ทาน ไม่เหมาะสมกับผู้ฟังที่มีความตระหนี่ (๕) สารที่มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญคุณของปัญญา ไม่เหมาะสมกับผู้ฟังที่มีปัญญาทึบ

๓.๖ สารสุภาษิตที่เป็นคติสอนใจ และใช้สำหรับประกอบการพูด ได้แก่ สารสุภาษิตที่ว่าด้วย ๑) ถ้อยคำไพเราะทำให้ประชาชนรัก ๒) การใคร่ครวญไม่หลงเชื่อในถ้อยคำของคนชั่ว ๓) การไม่เชื่อไม่ทำตามคำสอนของท่านผู้รู้ยอมถึงซึ่งความพินาศ ๔) เมื่อพูดสิ่งใดควรทำสิ่งนั้น ๕) การพูดในกาลที่ควรพูด ๖) การรู้สึกตัวว่าผิดแล้วสารภาพผิด ก็ควรให้อภัยกัน ๗) การบอกความทุกข์แก่ผู้ที่ควรบอก ๘) การไม่รักษาคำพูด ๙) การบอกความลับแก่คนสกุลทราม ปากบอน ๑๐) การระมัดระวังในการเปิดเผยความลับ ๑๑) การปกปิดความลับไว้ก่อน เมื่อประโยชน์ยังไม่สำเร็จ ๑๒) การไม่เปิดเผยความลับแก่บุคคลบางจำพวก ๑๓) วาจาที่ควรพูด ๑๔) การพูดของบัณฑิต ๑๕) คำกล่าวของคนพาล ๑๖) คำพูดของราชเสวก ๑๗) การพูดของสัปปบุรุษ ๑๘) วาจาของผู้ประกอบด้วยโทสะ ๑๙) คำพูดของผู้ที่ดื่มสุรา ๒๐) การพูดของหญิง ๒๑) การพูดของผู้เป็นมิตร และผู้มีใจมิตร ๒๒) การพูดของมิตรปากหวาน ๒๓) การพูดของผู้มีสติหลงลืม ๒๔) คนดีแต่พูด ๒๕) คนที่พูดเท็จจะไม่ทำบาปอื่นอีกไม่มี ๒๖) คำพูดของบุคคลอื่น ๒๗) การฟังคบผู้ที่กล่าวดักเตือน ๒๘) การไม่ทำตนเป็นมิตรกับคนพูดต่อเสียด ๒๙) การหลีกเลี่ยงไปให้พ้นผู้

ประทุษร้าย ๓๐) การพุดนินทา ๓๑) ความประเสริฐของการอดทนต่อถ้อยคำ ๓๒) ผู้ด่าข่มได้รับการค่าตอบแทน ๓๓) การไม่จองเวรในถ้อยคำ ๓๔) โทษและวิบากกรรมของถ้อยคำพุด ๓๕) สุภาษิตของนางอัมพปาลีเถรี ๓๖) สัตบุรุษกล่าวคำอันเป็นสุภาษิตว่าเป็นธรรมสูงสุด ๓๗) วาจาสุภาษิตข่มไม่มีผลแก่บุคคลผู้ไม่ทำ ไม่นำมาปฏิบัติ

๔. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการพุดสื่อสาร

ผลการศึกษาค้นคว้า สรุปได้ดังนี้

๔.๑ ความหมายของการพุด คือ การแสดงให้รู้ความหมายด้วยวาจา และกิริยาท่าทาง ของผู้มีจิตเป็นกุศล เป็นอกุศล หรือเป็นอัพยากถุ

๔.๒ ลักษณะการเกิดถ้อยคำ ในการเปล่งเสียงพุดเป็นถ้อยคำ ผู้พุดต้องมีเจตนาผัสสะ เวทนา สัญญา จิต ตริภังค์และตรองก่อน จึงจะเปล่งถ้อยคำออกมาได้

๔.๓ เสียงของถ้อยคำพุดที่ดี ต้องประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ๑) ไม่ติดขัด แจ่มใส ๒) ชัดเจน ฟังง่าย ๓) ไพเราะ เสนาะ นุ่มนวล ๔) น่าฟัง ชวนฟัง ชวนให้คิดใจ ๕) กลมกล่อม ๖) ไม่แปร่ง ไม่พร่า ๗) ลึก ๘) มีกัณฑ์

๔.๔ ถ้อยคำภาษาที่ควรนำมาใช้ในการพุดสื่อสาร ควรใช้แต่ถ้อยคำที่ดี คือ ถ้อยคำที่ไร้โทษ ฟังสบายหู ไพเราะจับใจ เป็นถ้อยคำของชาวเมือง เป็นถ้อยคำที่ชนทั่วไปชื่นชม ไม่ควรใช้ถ้อยคำที่ลามก เป็นปม เป็นกาก ทำให้ผู้อื่นเคียดรื้อน เกี่ยวผู้อื่นไว้ ชั่วให้โกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ

๔.๕ ลักษณะของถ้อยคำภาษาที่ดี ได้แก่ ถ้อยคำดังต่อไปนี้ คือ

๑) ถ้อยคำที่ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ (๑) ถ้อยคำที่กล่าวถูกกาล (๒) ถ้อยคำที่จริง (๓) ถ้อยคำที่อ่อนหวาน (๔) ถ้อยคำที่ประกอบด้วยประโยชน์ (๕) ถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตาจิต

๒) ถ้อยคำที่ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ (๑) ถ้อยคำที่เป็นสุภาษิต (๒) ถ้อยคำที่เป็นธรรม (๓) ถ้อยคำที่เป็นที่รัก (๔) ถ้อยคำที่เป็นจริง

๓) ถ้อยคำที่เป็นสัมมาวาจา ได้แก่ (๑) ถ้อยคำที่ไม่เป็นเท็จ (๒) ถ้อยคำไม่ส่อเสียด (๓) ถ้อยคำที่ไม่หยาบ (๔) ถ้อยคำไม่เพ้อเจ้อ

๔) ถ้อยคำที่เป็นวจีสัจจิต ได้แก่ (๑) ถ้อยคำจริง (๒) ถ้อยคำไม่ส่อเสียด (๓) ถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวาน (๔) ถ้อยคำพอประมาณ

๕) ถ้อยคำที่เป็นอริยโฆหาร หรือถ้อยคำที่เป็นโฆหารอันประเสริฐ ได้แก่ (๑) คำกล่าวสิ่งที่ไม่เห็นว่าไม่เห็น คำกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ยินว่าไม่ได้ยิน คำกล่าวสิ่งที่ไม่ทราบว่าจะไม่ทราบ คำกล่าวสิ่งที่ไม่รู้ว่าไม่รู้ คำกล่าวสิ่งที่ไม่เห็นว่าเห็น คำกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ยินว่าได้ยิน คำกล่าวสิ่งที่ไม่ทราบว่าจะไม่ทราบ คำกล่าวสิ่งที่ไม่รู้ว่ารู้ (๒) ถ้อยคำที่ไม่เป็นเท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่หยาบ ไม่เพ้อเจ้อ

๖) ถ้อยคำที่เป็นภาษาท้องถิ่นของผู้รับสารหรือผู้ฟัง

๔.๖ ลักษณะของถ้อยคำภาษาที่ไม่ดี ได้แก่ ถ้อยคำดังต่อไปนี้ คือ

๑) ถ้อยคำทujurิต คือ (๑) ถ้อยคำเท็จ (๒) ถ้อยคำส่อเสียด (๓) ถ้อยคำหยาบ (๔) ถ้อยคำเพ้อเจ้อ

๒) ถ้อยคำทุพภาษิต ได้แก่ ถ้อยคำที่ไม่ดี ถ้อยคำเศร้าหมอง ถ้อยคำที่วิญญชนคติเตียน

๓) ถ้อยคำที่เป็นมิจฉาวจา คือ (๑) ถ้อยคำเท็จ (๒) ถ้อยคำส่อเสียด (๓) ถ้อยคำหยาบ (๔) ถ้อยคำเพ้อเจ้อ

๔) ถ้อยคำที่เป็นอนริยโฆหาร หรือถ้อยคำที่เป็นโฆหารอันไม่ประเสริฐ ได้แก่ (๑) คำกล่าวสิ่งที่ไม่เห็นว่าเห็น คำกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ยินว่าได้ยิน คำกล่าวสิ่งที่ไม่ทราบว่าจะไม่ทราบ คำกล่าวสิ่งที่ไม่รู้ว่ารู้ คำกล่าวสิ่งที่ไม่เห็นว่าไม่เห็น คำกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ยินว่าไม่ได้ยิน คำกล่าวสิ่งที่ไม่ทราบว่าจะไม่ทราบ คำกล่าวสิ่งที่ไม่รู้ว่าไม่รู้ (๒) ถ้อยคำเท็จ ถ้อยคำส่อเสียด ถ้อยคำหยาบ ถ้อยคำเพ้อเจ้อ

๕) ถ้อยคำที่เป็นอกุศล คือ (๑) ถ้อยคำเท็จ (๒) ถ้อยคำส่อเสียด (๓) ถ้อยคำหยาบ (๔) ถ้อยคำเพ้อเจ้อ

๔.๗ การใช้วัจนภาษา สรูปได้ดังนี้

๑) การใช้สายตา ควรใช้ดังนี้ คือ (๑) ไม่ถลึงตา ดูไม่ค้อนตาดูผู้ฟัง ไม่ชำเลื่องตาดูผู้ฟังด้วยความโกรธ (๒) ให้มองผู้ฟังตรง ๆ มองหน้าผู้ฟัง (๓) ไม่มองไปเบื้องบน ไม่มองไปเบื้องล่าง (๔) ในตาฉายแววมตตา

๒) สีหน้า ไม่ทำหน้านิ่งคิ้วขมวด สีหน้าต้องเบิกบาน

๓) การนั่ง ควรนั่งดังนี้ (๑) ไม่นั่งแกว่งมือแกว่งเท้า (๒) ไม่นั่งชันเข่า (๓) ไม่นั่งเท้าแขน (๔) ไม่นั่งไขว้ขา (๕) ไม่นั่งยันคาง (๖) นั่งด้วยท่าทางสง่างาม (๗) ท่าทางไม่ประหม่า ตื่นกลัว

๔) การเดิน ควรเดินดังนี้ (๑) ก้าวเท้าขวาก่อน (๒) ช่วงเท้าที่ก้าวอย่างไม่กว้างหรือแคบเกินไป (๓) ไม่ก้าวเท้าเร็วหรือช้าเกินไป (๔) ไม่เดินให้เข้าหรือช้อเท้ากระทบกัน (๕)

ไม่เดินยกอก แอ่นอก กระแทกอก หรือส่ายอก (บ) เมื่อปรากฏกายต่อที่ประชุมชน ไม่เดินยืคกาย
ย่อกาย กู้กาย หรือส่ายร่างกาย

๔.๘ ถ้อยคำภาษาที่ใช้ในการกล่าวทักทายผู้ฟัง สรุปได้ดังนี้

๑) ถ้อยคำที่ใช้ในการกล่าวทักทายผู้ฟัง ควรใช้ดังนี้ (๑) กล่าวคำทักทายตาม
พระนาม ตามพระราชวงศ์ หรือตามนามของผู้ฟัง (๒) กล่าวคำทักทายตามสถานภาพของผู้ฟัง
(๓) กล่าวคำทักทายตามพระยศ ตามตำแหน่งของผู้ฟัง (๔) กล่าวคำทักทายตามเพศของผู้ฟัง
(๕) กล่าวคำทักทายด้วยคำสรรพนามแทนการกล่าวนามหรือสถานภาพของผู้ฟัง (๖) กล่าวคำ
ทักทายด้วยการใช้คำขานรับ

๒) ถ้อยคำที่เหมาะสมกับการกล่าวคำทักทายผู้ฟัง มีดังนี้ (๑) คำทักทายผู้ฟังที่
มีลำดับชั้นต่ำกว่า จะใช้ถ้อยคำที่ไม่แสดงความรู้สึก (๒) คำทักทายผู้ฟังที่มีลำดับชั้นต่ำกว่าจะใช้
ถ้อยคำที่แสดงให้ทราบถึงลำดับชั้นฐานะที่ต่ำกว่าของผู้ฟัง (๓) คำทักทายผู้ฟังที่มีลำดับชั้นฐานะ
สูงกว่า ควรใช้ถ้อยคำที่แสดงการยกย่อง เคารพให้เกียรติ (๔) คำทักทายผู้ฟังที่มีลำดับชั้นฐานะสูง
กว่า ไม่ควรใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงการไม่เคารพ ไม่ยกย่อง ไม่ให้เกียรติ

๕. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับผู้ฟัง

ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ ดังนี้

๕.๑ ความหมายของการฟัง

การฟัง คือ ธรรมชาติของการได้ยินเสียงต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่สัมผัส
รับรู้ได้

๕.๒ ความสำคัญของการฟัง มีดังนี้ คือ

การได้สดับฟังเรื่องราวต่าง ๆ แล้วกระทำในใจโดยแยกกาย สิ่งดังกล่าวจะเป็น
ปัจจัยให้ผู้ฟังเกิดสัมมาทิฐิ เกิดปัญญา เป็นแนวทางให้เกิดสัมมาวาจา

๕.๓ ประโยชน์ของการฟัง สรุปได้ดังนี้ คือ

๑) ช่วยให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ (๑) ได้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
(๒) เข้าใจชัดเจนขึ้นในสิ่งที่เคยได้ฟังมาแล้ว (๓) ช่วยบรรเทาความสงสัยในเรื่องนั้น ๆ ลงได้ (๔)
ช่วยให้เกิดสัมมาทิฐิ (๕) ทำให้เกิดความศรัทธา

๒) ช่วยให้ผู้ฟังมีความเจริญ มีปัญญา ประสบความสุข

๕.๔ การจำแนกประเภทของผู้ฟัง จำแนกตามลักษณะสำคัญได้ ดังนี้

๑) จำแนกประเภทตามระดับสติปัญญา แบ่งได้เป็น ๓ จำพวก คือ (๑) ผู้ฟังจำพวกที่มีปัญญาว่า มีลักษณะดังนี้ คือ ขณะที่นั่งฟัง จำเบื้องต้น ท่ามกลาง และบั้นปลายของเรื่องที่ฟังไม่ได้ เมื่อถูกกลับไปก็จำไม่ได้ (๒) ผู้ฟังจำพวกที่มีปัญญาเหมือนดัก มีลักษณะดังนี้ คือ ขณะฟัง จำเรื่องที่ฟังได้ แต่เมื่อถูกกลับไปก็ลืม จำไม่ได้ (๓) ผู้ฟังจำพวกที่มีปัญญากว้างขวาง มีลักษณะดังนี้ คือ ขณะฟังจำเรื่องที่ฟังทั้งหมดได้ เมื่อถูกกลับไปก็ยังจำได้ไม่ลืม

๒) จำแนกประเภทตามความสามารถในการรับรู้ และการเข้าใจในสิ่งที่ได้ฟัง แบ่งได้เป็น ๕ จำพวก ดังนี้ (๑) ผู้ฟังที่สามารถเข้าใจความหมายในสิ่งที่ได้ฟัง ผู้ฟังที่ไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่ได้ฟัง (๒) ผู้ฟังที่มีโอกาสฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้ฟังที่ไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า (๓) ผู้ฟังที่จำธรรมที่ได้ฟังได้ ผู้ฟังที่จำธรรมที่ได้ฟังไม่ได้ (๔) ผู้ฟังที่ไตร่ตรองอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้ได้ ผู้ฟังที่ไม่ไตร่ตรองอรรถแห่งธรรมที่ตนทรงจำไว้ได้ (๕) ผู้ฟังที่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมที่ได้ฟังแล้วนำมาปฏิบัติถูกต้อง ผู้ฟังที่ไม่เข้าใจในธรรมที่ได้ฟังและนำมาปฏิบัติไม่ถูกต้อง

๓) จำแนกประเภทตามโอกาสในการฟัง และการได้รับประโยชน์จากการฟัง แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก คือ (๑) พวกที่ได้ฟังมาน้อย และไม่ได้รับประโยชน์จากการฟัง (๒) พวกที่ได้ฟังมาน้อย และได้รับประโยชน์จากการฟัง (๓) พวกที่ได้ฟังมามาก แต่ไม่ได้รับประโยชน์จากการฟัง (๔) พวกที่ได้ฟังมามาก และได้รับประโยชน์จากการฟัง

๔) จำแนกประเภทตามความยากง่าย ในการที่จะอธิบายให้เข้าใจในสิ่งที่ฟัง แบ่งได้เป็น ๓ จำพวก คือ (๑) พวกที่อธิบายให้เข้าใจได้ยาก (๒) พวกที่อธิบายให้เข้าใจได้ง่าย (๓) พวกที่อธิบายให้เข้าใจได้พอประมาณ

๕) จำแนกประเภทตามลักษณะของการคบค้าสมาคมกัน แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) ประเภทที่ได้ฟังมาน้อยที่นิยมคบค้าสมาคมกับพวกที่ได้ฟังมาน้อย (๒) ประเภทที่ได้ฟังมามากที่นิยมคบค้าสมาคมกับพวกที่ได้ฟังมามาก

๖) จำแนกประเภทตามปฏิภาณในการพูดโต้ตอบในการฟัง แบ่งได้เป็น ๔ จำพวก คือ (๑) ประเภทที่สามารถโต้ตอบได้ถูกต้อง แต่ไม่ว่องไว (๒) ประเภทที่สามารถโต้ตอบได้ว่องไว แต่ไม่ถูกต้อง (๓) ประเภทที่โต้ตอบได้ถูกต้อง และว่องไว (๔) ประเภทที่โต้ตอบไม่ถูกต้อง และไม่ว่องไว

๕.๕ ลักษณะของผู้ฟังที่ดี สรุปได้ ดังนี้

๑) ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ไม่พูดมาก (๒) ไม่พูดคำที่ผู้อื่นพูดแล้วมาก (๓) ไม่พูดปรารภตน (๔) มีจิตไม่ฟุ้งซ่านขณะที่กำลังฟัง มีปัญญา ไม่

โง่งง่า (๕) มีจิตแน่วแน่ มีสมาธิ กระทำในใจโดยแยกกาย ไม่เป็นผู้มีความถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่
ยังไม่เข้าใจ ธรรม ๕ ประการ อีกอย่าง คือ (๑) ไม่ลบหลู่คุณผู้พูดในขณะที่กำลังฟัง (๒) ไม่ถูกความ
ลบหลู่ครอบงำ ไม่มีจิตแข่งดีในขณะที่กำลังฟัง (๓) ไม่คอยจับผิด ไม่มีจิตกระทบมุ่งร้ายต่อผู้พูด ไม่
มีจิตกระด้างโกรธเคืองขัดใจ (๔) มีปัญญา ไม่โง่งง่า (๕) ไม่เป็นผู้มีความถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ยังไม่
เข้าใจ

๒) เป็นผู้มีความอดทนต่อคำหาญ ไม่โต้ตอบกับผู้ที่กล่าวคำหาญ แม้จะถูกว่า
กล่าวด้วยคำหาญ ก็ให้อภัยได้ ยังสมานไมตรีกันไว้ได้

๓) เป็นผู้ไม่มักโกรธ ถูกผู้อื่นว่าก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่มีความพยายาม
มาดร้าย ไม่แสดงอาการโกรธให้ปรากฏ

๔) เป็นผู้ว่าง่าย ผู้ฟังที่เป็นผู้ว่าง่าย มีลักษณะดังนี้ คือ (๑) เป็นผู้ไม่ยกตน ไม่
ข่มผู้อื่น (๒) ไม่มักโกรธ ไม่ถูกความโกรธครอบงำ (๓) ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ (๔) ไม่มัก
โกรธ ไม่มักกระแวง เพราะความโกรธเป็นเหตุ (๕) ไม่มักโกรธ ไม่กล่าววาจาแสดงถึงอาการโกรธ
(๖) ไม่เป็นคนลบหลู่ ตีเสมอ (๗) ไม่เป็นคนริษยา ไม่เป็นคนตระหนี่ (๘) ไม่เป็นคน โอ้อวด ไม่
เป็นคนเจ้ามายา (๙) ไม่เป็นคนกระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น (๑๐) ไม่ถือแต่ความเห็นของตน ไม่คือรัน
สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย

๕) เป็นผู้มีความยินดี ชอบใจ ต้องการฟังในการว่ากล่าวตักเตือน

๖) เป็นผู้มีศรัทธา มีปัญญา

๗) เป็นผู้ไม่เชื่อโดยง่าย

๘) เป็นผู้ที่มีอารมณ์สงบเรียบร้อยในการฟังเรื่องราวต่าง ๆ อย่างแท้จริง

๙) รู้จักให้อภัย เมื่อผู้อื่นพูดผิดไป แล้วกลับสำนึกได้ กล่าวคำขอโทษ

๑๐) ไม่รู้สึกหวั่นไหวในคำพูดทั้งหลาย กล่าวคือ ไม่โอ้อวด ไม่สะท้านไม่
สะเทือน เพราะคำนิทา เพราะคำติเตียน หรือเพราะความไม่สรรเสริญ ไม่ยกย่อง

๕.๖ ลักษณะของผู้ฟังที่ไม่ดี สรุปได้ ดังนี้

๑) เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ คือ (๑) ไม่ฟังด้วยดี (๒) ไม่เงี่ยหูฟัง
(๓) ไม่ตั้งใจติดตามทำความเข้าใจเรื่องที่ฟัง (๔) ถือเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (๕) ทิ้งสิ่งที่เป็น
ประโยชน์ (๖) ประกอบด้วยขันติที่ไม่สมควร

๒) เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ (๑) พูดมาก (๒) พูดคำที่ผู้อื่นพูด
แล้วมาก (๓) พูดปรารภตน (๔) มีจิตฟุ้งซ่าน มีปัญญาทึบม โง่งง่า (๕) ไม่ทำในใจโดยแยกกาย
ถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ ธรรม ๕ ประการ อีกอย่าง คือ (๑) ลบหลู่คุณผู้พูดในขณะที่กำลัง

ฟัง (๒) ถูกความลบหลู่ครอบงำ มีจิตแข็งดี (๓) คอยจับผิด มีจิตมุ่งร้าย มีจิตกระด้าง (๔) มีปัญญา
 ทรมาน โง่งเง่า (๕) ถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

๓) เป็นผู้มักโกรธ แสดงอาการโกรธให้ปรากฏ กล่าวคือ ถูกผู้อื่นว่าเพียง
 เล็กน้อย ความโกรธก็กำเริบ แสดงอาการกระด้าง แสดงความโกรธ ความคิดประทุษร้าย แสดง
 อาการไม่ชอบใจออกมาให้เห็น

๔) เป็นผู้ที่เชื่อโดยง่าย

๕) เป็นผู้ว่ายาก ผู้ฟังที่ว่ายาก ได้แก่ ผู้ฟังที่มีลักษณะดังนี้ คือ (๑) เป็นผู้
 ยกตนข่มท่าน (๒) เป็นคนมักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ (๓) เป็นคนมักโกรธ ผูกโกรธ เพราะ
 ความโกรธเป็นเหตุ (๔) เป็นคนมักโกรธ มักระแวง เพราะความโกรธเป็นเหตุ (๕) เป็นคนมัก
 โกรธ มักกล่าววาจาด้วยอาการโกรธ (๖) เป็นผู้ลบหลู่ ตีเสมอ (๗) เป็นคนชอบบริษยา ตระหนี่ (๘)
 เป็นคนโอ้อวด เจ้ามายา (๙) เป็นคนกระด้าง ดูหมิ่นผู้อื่น (๑๐) เป็นคนที่ถือแต่ความเห็นของตน
 คืออื่น แก่ไขได้ยาก

๕.๗ ข้อควรปฏิบัติในการฟัง สรุปได้ดังนี้ คือ

- ๑) ต้องฟังด้วยดี ต้องรู้จักตั้งคำถาม เพราะการฟังด้วยดี และการรู้จักตั้งคำถาม
 จะช่วยให้เกิดปัญญา
- ๒) ต้องมีความศรัทธาในตัวผู้พูด เพราะการมีศรัทธาจะช่วยให้เกิดความ
 ต้องการที่จะเข้าไปหาผู้พูด
- ๓) ต้องเข้าไปหาผู้พูดให้ได้ เพราะการเข้าไปหาผู้พูดได้ จะช่วยให้มีโอกาส
 เข้าไปนั่งใกล้ผู้พูด
- ๔) ต้องเข้าไปนั่งใกล้ผู้พูดให้ได้ เพราะการเข้าไปนั่งใกล้ผู้พูด จะช่วยให้มี
 ความตั้งใจในการฟัง
- ๕) ต้องมีความตั้งใจฟัง เพราะการตั้งใจฟัง จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจใน
 เรื่องที่กำลังฟัง
- ๖) ต้องพยายามฟังให้เข้าใจ เพราะการเข้าใจในสิ่งที่ฟัง จะช่วยให้ทรงจำเรื่อง
 ที่ฟังได้
- ๗) ต้องทรงจำเรื่องที่ฟังให้ได้ เพราะการทรงจำไว้ได้ จะช่วยให้สามารถนำ
 เรื่องที่ได้ฟังไปใช้ปัญญาใคร่ครวญเนื้อความได้
- ๘) ต้องรู้จักใช้ปัญญาใคร่ครวญเนื้อความ เพราะการรู้จักใช้ปัญญาใคร่ครวญ
 เนื้อความได้ จะช่วยให้สามารถเลือกได้ว่าเรื่องใดสมควรฟัง เรื่องใดไม่สมควรฟัง

๕) ต้องรู้จักเลือกเรื่องที่ควรฟัง เพราะการรู้จักเลือกเรื่องที่ควรฟังได้ จะช่วยให้เกิดความพอใจในการฟัง

๕.๘ ข้อเสนอแนะในการฟัง สรุปได้ ดังนี้

๑) ผู้ฟังต้องรู้จักสังเกต และวิเคราะห์ให้ได้ว่า ผู้พูดเป็นบุคคลที่จัดเป็นคนพาล หรือจัดเป็นบัณฑิต (๑) ผู้พูดที่จัดเป็นคนพาล ผู้ฟังไม่ควรคบไม่ควรเข้าไปใกล้ นิमितของคนพาล สังเกตได้จากสิ่งต่อไปนี้ คือ คนพาลมักคิดเรื่องที่คิดชั่ว พูดคำที่พูดชั่ว ทำกรรมที่ทำชั่ว ประกอบกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต กายกรรมอกุศล วาจกรรมอกุศล มโนกรรมอกุศล กายกรรมที่เป็นโทษ วาจกรรมที่เป็นโทษ มโนกรรมที่เป็นโทษ กายกรรมที่เบียดเบียน วาจกรรมที่เบียดเบียน มโนกรรมที่เบียดเบียน ตั้งคำถามไม่แยบคาย เฉลยหรือตอบคำถามไม่แยบคาย ไม่ยินดีในการเฉลยปัญหาที่ผู้อื่นเฉลยหรือตอบอธิบายโดยแยบคาย ด้วยเนื้อความที่ถูกต้องเหมาะสมผละสลวย และไม่ใคร่ครวญให้รอบคอบ กล่าวสรรเสริญคุณผู้ที่ไม่ควรสรรเสริญ กล่าวติเตียนผู้ที่ควรสรรเสริญ (๒) ผู้พูดที่จัดเป็นบัณฑิต ผู้ฟังควรคบควรเข้าไปใกล้ นิमितของบัณฑิต สังเกตได้จากสิ่งต่อไปนี้ คือ บัณฑิตมักคิดแต่ความคิดที่ดี มักพูดแต่คำพูดที่ดี มักทำแต่การทำที่ดี ประกอบด้วยกายสุจริต วาจสุจริต มโนสุจริต กายกรรมกุศล วาจกรรมกุศล มโนกรรมกุศล กายกรรมที่ไม่เป็นโทษ วาจกรรมที่ไม่เป็นโทษ มโนกรรมที่ไม่เป็นโทษ รู้จักตั้งคำถามโดยแยบคาย ตอบคำถามโดยแยบคาย ยินดีในการเฉลยปัญหาหรือการตอบคำถามที่ผู้อื่นตอบโดยแยบคาย ด้วยเนื้อความที่ถูกต้องเหมาะสมผละสลวย รู้จักใคร่ครวญสืบสวนรอบคอบ แล้วกล่าวติเตียนผู้ที่ควรติเตียน และกล่าวสรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญ

๒) ผู้ฟังต้องรู้จักเลือกให้ได้ว่าเรื่องใดควรฟัง เรื่องใดไม่ควรฟัง โดยใช้หลักเกณฑ์ดังนี้ คือ (๑) ถ้าเรื่องที่จะฟังทำให้อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมลงก็ไม่ควรฟัง (๒) ถ้าเรื่องที่จะฟังทำให้อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้นก็ควรฟัง

๓) ผู้ฟังต้องรู้จักตั้งคำถามให้เป็น เพื่อจะได้รับประโยชน์ต่าง ๆ ในการฟัง อันจะนำมาซึ่งปัญญาและปฏิภาณแก่ตนเอง จากการตั้งคำถามนั้น

๔) ผู้ฟังต้องมีความอดกลั้นมีเมตตา ไม่ควรโกรธตอบผู้พูดที่พูดด้วยความโกรธ ด้วยวาจาที่เป็นโทษ เป็นเท็จ หยาบคาย ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ หรือพูดด้วยความโกรธ

๕) ผู้ฟังที่ถูกผู้อื่นประทุษร้ายด้วยวาจา เช่น ถูกด่า เสียดสี เหยียดหยาม ติเตียน ไม่ควรโต้ตอบกลับด้วยคำหยาบ ไม่ควรทำให้ผู้นั้นเป็นศัตรู

๖) ผู้ฟังต้องรู้จักระงับความโกรธ ขณะกำลังฟังผู้อื่นกล่าวคำติเตียน หรือนินทา โดยใช้วิธีพิจารณาดังนี้ว่า ถ้าตนเองฟังโกรธเพราะการติเตียน หรือการนินทานั้นเป็นปัจจัย

การกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งสมควรกำหนดietenเป็นอย่างยิ่ง และหากยังกระทำ เมื่อตายไปคงต้องไปสู่วุคติแน่นอน เมื่อพิจารณา ดังนี้แล้ว หากกระทำความโกรธลงได้ ความคับแค้นกระวนกระวายก็ย่อมไม่มี

๑) ผู้ฟังต้องไม่เลื่อมใสในตัวผู้พูด เพียงเพราะความมีรูปร่าง หรือเพราะได้ฟังคำที่ผู้อื่นกล่าวยกย่องสรรเสริญให้ได้ยิน หากเป็นเช่นนั้นจะทำให้ตกอยู่ในอำนาจของ ฉันทะ ราคะ โมหะ เป็นเหตุให้ไม่ได้รู้ซึ่งถึงคุณสมบัติที่แท้จริงของผู้พูด ว่าเป็นบุคคลเช่นใด

๕.๕ การใช้วิจยญาณในการฟัง สรูปได้ ดังนี้

๑) อย่าเชื่อสิ่งที่ได้ฟังโดยอาการ ๑๐ อย่าง คือ (๑) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดว่าเป็นถ้อยคำที่กล่าวตาม ๆ กันมา (๒) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดว่าเป็นถ้อยคำที่ถือสืบ ๆ กันมา (๓) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดว่าเป็นถ้อยคำที่แจ้งข่าวกันมาอย่างนี้ (๔) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดว่าเป็นถ้อยคำที่อ้างไว้ในตำรา (๕) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดเดาเอาเอง (๖) อย่าได้เชื่อถือเพราะการคาดคะเนขึ้นเอง (๗) อย่าได้เชื่อถือด้วยการคิดตรงตามลักษณะอาการที่เห็น (๘) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดว่าตรงกับความเห็นของตน (๙) อย่าได้เชื่อถือเพราะคิดว่าผู้พูดเป็นผู้สมควรจะเชื่อได้ (๑๐) อย่าได้เชื่อถือเพราะนับถือว่าเป็นครูหรืออาจารย์ของตน

๒) เมื่อฟังโดยใช้วิจยญาณแล้วด้วยตนเอง ว่าสิ่งใดดีมีประโยชน์ นำความสุขมาให้ ก็ให้นำสิ่งเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ ถ้าตรงกันข้ามก็ให้ละเว้นเสีย

๓) ควรวิเคราะห์ลักษณะอาการของผู้พูด ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่กลุ่มมจิดใจในขณะที่พูด ข้อที่ควรนำมาวิเคราะห์มี ดังนี้ (๑) ถ้าพบว่า ผู้พูดถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอยากได้ ความพยายาม หรือวิชา ครอบงำจิตใจ ขณะกำลังพูด ฟังรู้ได้ว่าบุคคลผู้นั้นย่อมพูดเท็จ ย่อมพูดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ และอาจจะชักชวนผู้อื่นให้พูดเช่นนั้นด้วย (๒) ถ้าพบว่าผู้พูดไม่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง ความพยายาม ไม่มากด้วยความอยากได้ มีความรู้แจ้งครอบงำจิตใจ ขณะกำลังพูด ฟังรู้ได้ว่าบุคคล ผู้นั้นย่อมไม่พูดเท็จ ย่อมพูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ย่อมพูดแต่สิ่งที่เกิดสุข และย่อมชักชวนผู้อื่นให้พูดเช่นนั้นด้วย

๕.๑๐ การประเมินผลการพูด สรูปได้ ดังนี้

๑) คุณสมบัติของผู้ประเมิน ผู้ฟังที่จะทำการประเมินควรมีคุณสมบัติ ดังนี้ คือ ต้องสามารถแยกแยะได้ว่า เรื่องที่ได้ฟังนั้นมีเนื้อหาหลักซึ่ง ประณีตหรือไม่ ต้องตัดสินใจได้ว่า ผู้พูดมีความสามารถในการอธิบาย ในการตั้งคำถาม ตอบคำถาม ในการอ้างเหตุผล หรือไม่เพียงไร ต้องตัดสินใจได้ว่า เรื่องนั้นมีประโยชน์หรือไม่ เป็นเรื่องที่คนทั่วไปยังไม่รู้หรือไม่ และต้องตัดสินใจได้ว่า ผู้พูดเป็นผู้มีปัญหาหรือไม่อย่างไร

๒) เกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อประเมินผู้พูดและผลของการพูด ควรพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้ คือ (๑) พิจารณาที่ปัญญาของผู้พูด (๒) พิจารณาที่พลังเสียงของผู้พูด (๓) พิจารณาที่ถ้อยคำในการพูด (๔) พิจารณาที่ความสามารถในการอธิบายขยายความของผู้พูด (๕) พิจารณาที่ความรอบรู้และความใฝ่รู้ของผู้พูด (๖) พิจารณาที่ปฏิภาณของผู้พูด (๗) พิจารณาที่กลวิธีในการพูด

๓) ข้อที่ไม่ควรนำมาเป็นประเด็นในการพิจารณาเพื่อประเมินผู้พูด และผลของการพูด คือ (๑) สกฤตของผู้พูด (๒) รูปร่างผิวพรรณของผู้พูด (๓) ฐานะความมั่งมีเงินทองของผู้พูด (๔) คำพูดที่เกิดในยามหลับฝัน (๕) คำพูดที่ผู้พูดพูดพลาดพลั้งไป

๕.๑๑ การวิเคราะห์ผู้พูด การจะวิเคราะห์เพื่อให้ทราบว่า ผู้พูดเป็นบุคคลเช่นไร อาจวิเคราะห์ได้จากลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) ผู้พูดเป็นบุคคลสะอาดมีปัญญาหรือไม่ พึงวิเคราะห์ได้จากถ้อยคำที่สนทนากัน กล่าวคือ ผู้พูดที่เป็นผู้สะอาด มีปัญญา เมื่อพูดกันตัวต่อตัวเป็นอย่างไร พูดกันสองคน สามคน มากคนก็เป็นเช่นนั้น หรือได้แก่ ผู้พูดที่พูดคำหลังไม่ผิดแผกไปจากคำก่อน

๒) ผู้พูดเป็นคนถ้อยหรือไม่ สรุปลักษณะได้จากถ้อยคำที่พูด ดังต่อไปนี้ คือ (๑) ถ้าผู้พูดถูกเขาถามเป็นพยาน แล้วกล่าวเท็จ (๒) เมื่อถูกถามถึงเรื่องที่เป็นประโยชน์กลับบอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือพูดเรื่องอื่นกลบเกลื่อน (๓) พูดล่วงเกินสมณะ พราหมณ์ หรือบุคคลอื่นด้วยคำเท็จ (๔) เป็นคนเลวทราม ขกตนและดูหมิ่นผู้อื่น ด้วยความถือตน (๕) พูดติเตียนพระพุทธเจ้า บรรพชิต หรือคฤหัสถ์สาวกของพระพุทธเจ้า แสดงว่าบุคคลนั้นเป็นคนถ้อย

๓) ผู้พูดเป็นมิตรแท้หรือไม่ วิเคราะห์ที่ลักษณะการพูดได้ ดังนี้ (๑) มิตรแท้ ย่อมบอกความลับแก่เพื่อน และย่อมไม่เปิดเผยความลับของเพื่อน (๒) ย่อมพูดห้ามปรามไม่ให้เพื่อนทำชั่ว พูดเตือนให้เพื่อนทำความดี ย่อมบอกในสิ่งที่เพื่อนยังไม่ทราบ และคอยพูดแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อน (๓) ย่อมพูดห้ามมิให้ผู้อื่นติเตียนเพื่อน และพูดสรรเสริญคนที่สรรเสริญเพื่อน

๔) ผู้พูดเป็นมิตรเทียมหรือไม่ วิเคราะห์ที่ลักษณะการพูดได้ ดังนี้ (๑) มิตรเทียมย่อมติเตียนผู้พูด ในเรื่องที่เขาประโยชน์มิได้ (๒) มิตรเทียมมักพูดประจบ เพื่อนจะทำดีหรือทำชั่ว ก็คอยพูดกล้อยตาม ต่อหน้าพูดสรรเสริญลับหลังกลับนินทา

๕) ผู้พูดเป็นคนเช่นไร วิเคราะห์ได้จากบุคคลที่คบค้าสมาคม คือ ผู้พูดที่พูดด้วยมิถิลาจามักจะคบค้าสมาคมกับพวกที่พูดด้วยมิถิลาจา ผู้พูดที่พูดด้วยสัมมาจามักจะคบค้าสมาคมกับพวกที่พูดด้วยสัมมาจา

๕.๑๒ การฟังการกล่าวโจท หรือการกล่าวหา ฟ้องร้อง ทักท้วง ตักเตือน สรรพสาระสำคัญได้ดังนี้

๑) ผู้ฟังในฐานะที่ถูกผู้อื่นกล่าวโจท หรือกล่าวหา ฟ้องร้อง ทักท้วง ตักเตือน จะมีลักษณะอาการ ดังต่อไปนี้ (๑) เมื่อได้ฟังผู้อื่นพูดกล่าวหา ฟ้องร้อง ทักท้วง ตักเตือนโดยไม่เป็นธรรมจะมักโกรธ (๒) เมื่อได้ฟังผู้อื่นพูดกล่าวหา ฟ้องร้อง ทักท้วง ตักเตือนโดยความเป็นธรรมก็มักโกรธ (๓) ผู้ฟังที่เป็นคนว่ายากจะแสดงอาการตอบโต้ ไม่ยอมรับ ด้วยอาการดังนี้ คือ พุดรุกรานผู้ฟ้องร้อง พุดปรักปรำผู้ฟ้องร้อง นำเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน พยายามพูดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย ไม่ยอมรับ ไม่เชื่อฟัง (๔) ผู้ฟังที่เป็นคนว่าง่ายจะแสดงอาการยอมรับ การฟ้องร้อง กล่าวหา ทักท้วง ตักเตือน ด้วยอาการดังนี้ คือ ไม่พุดโต้เถียงผู้ฟ้องร้อง ไม่พุดรุกรานผู้ฟ้องร้อง ไม่พุดปรักปรำผู้ฟ้องร้อง ไม่เอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน ไม่พุดนอกเรื่อง ไม่แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย ความไม่ยอมรับ ความไม่เชื่อฟัง

๒) ข้อแนะนำเกี่ยวกับผู้ฟังในฐานะที่เป็นผู้ฟัง การกล่าวโจท กล่าวหา ทักท้วง ตักเตือน มีดังนี้ คือ ผู้ฟังควรระลึกละอายตนเองอยู่ตลอดเวลาว่า จะไม่โกรธ จะไม่พุดด้วยความโกรธ ความไม่พอใจ จะไม่พุดโต้เถียง จะไม่พุดรุกราน จะไม่พุดปรักปรำ ผู้ฟ้องร้อง ไม่เอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน จะไม่พุดนอกเรื่อง จะไม่แสดงความโกรธ ไม่แสดงความมุ่งร้าย ความไม่เชื่อฟัง จะยินดีปฏิบัติตาม เพราะถ้าบุคคลใดถูกผู้อื่นกล่าวหา ฟ้องร้อง แล้วแสดงอาการดังกล่าว ผู้ที่ถูกกล่าวหา ทักท้วง ตักเตือน ก็คงไม่ชอบใจ ดังนั้นตนเมื่อถูกผู้อื่นฟ้องร้อง ก็ไม่ควรแสดงอาการเช่นนั้น

๓) ข้อแนะนำสำหรับผู้ฟังที่ทำหน้าที่ในการตัดสินการฟ้องร้อง การกล่าวหา ทักท้วง ตักเตือน มีดังนี้ คือ (๑) ไม่ควรถามเกี่ยวกับชีวประวัติของผู้กล่าวฟ้องร้อง และผู้ถูกฟ้องร้อง เพราะจะทำให้เกิดความลำเอียงได้ (๒) ควรวินิจฉัยสิ่งที่ฟังโดยยึดประโยชน์ของส่วนรวม ไม่ควรเห็นแก่ประโยชน์ตนและพวกพ้อง (๓) ควรวินิจฉัยด้วยความเป็นธรรม วางตัวเป็นกลาง (๔) ควรแสดงกิริยาที่สุภาพ ไม่ควรแสดงท่าทางมีเลศนัย หรือท่าทางที่ไม่เหมาะสม ในขณะที่กำลังวินิจฉัย (๕) ต้องพิจารณาเนื้อความทั้งหมดโดยตลอด ด้วยความใคร่ครวญอย่างรอบคอบ ไม่เร่งรีบ ด้วยความอดทน (๖) ควรมีจิตเมตตา กรุณา ระมัดระวังในการพูด อย่าขัดเคือง อย่ามีจิตอาฆาต จองเวร (๗) ควรรู้จักวิเคราะห์ตนเอง รู้จักวิเคราะห์ผู้ที่ฟ้องร้อง และผู้ที่ถูกฟ้องร้อง รู้จักแยกแยะได้ถูกต้องว่า ผู้ใดเป็นคนผิด (๘) ควรรวบรวมข้อความที่ทั้งสองฝ่ายพุดให้ครบถ้วน อย่าเพิ่มแทรกเนื้อความที่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้พุด แล้วนำสิ่งที่ได้ฟังมาจัดแยกประเด็นไว้เป็นอย่างดี (๙) ควรให้ความช่วยเหลือทั้งสองฝ่ายได้พุดถ้อยคำต่างๆ ในการกล่าวฟ้องร้องให้

เป็นไปด้วยดี (๑๐) ควรวางตนเป็นกลาง ไม่มีความอคติทั้งในเนื้อเรื่อง ในเหตุผลที่ได้ฟัง และตัวบุคคล (๑๑) อย่ารีบพูด อย่าพูดเสียงดัง อย่าพูด ผลุนผลัน ชั่วให้โกรธ (๑๒) การกล่าวซักถามทั้งสองฝ่าย ต้องซักถามให้ถูกต้องตามแนวทางในการตัดสินใจ ควรถามทั้งสองฝ่าย และอย่ารีบด่วนเชื่อคำพูดของทั้งสองฝ่าย

๖. พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับผลของการพูด

ผลการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ ดังนี้

๖.๑ พระผู้มีพระภาคทรงมีทิพยจักษุมองเห็นถึงผลกรรมที่เกิดจากการพูด ของบุคคลที่ประกอบด้วยวิสุจริตว่า เมื่อตายไป เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี บังเกิดในหมู่มนุษย์ก็มี บุคคลที่ประกอบด้วยวิทุจริต เมื่อตายไป เข้าถึงปีติวิสัยก็มี กำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็มี ตกนรกก็มี

๖.๒ พระผู้มีพระภาคตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรม ว่าโลกเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์เป็นไปเพราะกรรม กรรมในโลกมีจริง ใครทำกรรมใดไว้ต้องรับผลกรรมที่ตนกระทำ

๖.๓ พระผู้มีพระภาคทรงทราบถึงวิบากกรรมที่เกิดจากผลของการพูด ดังนี้ คือ (๑) ผู้พูดเท็จ กล่าวคำต่อเสียด กล่าวคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ บุคคลดังกล่าว ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาตนรก (๒) ข้อวิบากอันน่าปรารถนา นำใคร นำพอใจ แห่งวิทุจริต จะพึงเกิดขึ้นได้นั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้ (๓) บุคคลผู้พร้อมด้วยวิสุจริต และมโนสุจริต เบื้องหน้าแต่ความตายเพราะกายแตก บุคคลดังกล่าวพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะวิสุจริตและมโนสุจริต เป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นฐานะที่หาได้ เป็นฐานะที่มีได้ (๔) ผู้ที่ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ละคำต่อเสียด เว้นขาดจากคำต่อเสียด ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ ละคำพูดเพื่อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ บุคคลดังกล่าว ย่อมไม่กระเสือกกระสนด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ กายกรรมของเขาตรง วิกรรมของเขาที่ตรง มโนกรรมของเขาที่ตรง คติของเขาที่ตรง อุปบัติของก็เขาตรง

๖.๔ ผลของการพูดที่เกิดจากการพูดด้วยวิกรรมสุจริต สรุปได้ ดังนี้

๑) ผลกรรมที่จะได้รับในภพนี้ มีดังนี้ (๑) ผู้พูดที่เป็นบัณฑิต คือ ผู้ที่คิดแต่ความคิดที่ดี พูดแต่คำพูดที่ดี ทำแต่การทำให้ดี บุคคลดังกล่าวจะได้สวาสุขโสมนัส ไม่เศร้าโศก ไม่ลำบากใจ ไม่คร่ำครวญ รำไห้ เมื่อใกล้ตายจะไม่หลงสติ (๒) ผู้พูดที่กล่าวตักเตือนบุคคลอื่น โดยธรรม ย่อมไม่ประสบความเดือดร้อน

๒) ผลกรรมที่จะได้รับในภพหน้า มีดังนี้ (๑) ผู้ที่พูดด้วยถ้อยคำของสัตว์บุรุษ คือ การแค้นใจจากการพูดเท็จ การพูดต่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้า บุคคลดังกล่าว จะได้ไปเกิดในคติของสัตว์บุรุษ เป็นผู้ควรบูชาในหมู่เทวดา หรือหมู่มนุษย์ (๒) ผู้พูดที่พูดด้วย วาจาสุจริต คือ การเว้นขาดจากการพูดเท็จ การพูดต่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพื่อเจ้า ผลของการพูดดังกล่าวจะเป็นปัจจัยช่วยให้ได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ และเทวดาในภพหน้า (๓) ผู้ที่พูด ด้วยวาจาสุจริต ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์อีกจะไปเกิดในสกุลมั่งคั่ง และมีรูปพรรณงดงาม (๔) ผู้ที่พูด ด้วยวาจาของผู้ที่มีศีลสัมปทา คือ การเว้นขาดจากการพูดเท็จ การชักชวนผู้อื่นในการเว้นขาดจาก การพูดเท็จ การเว้นขาดจากการพูดต่อเสียด การชักชวนผู้อื่นในการเว้นขาดจากการพูดต่อเสียด การเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ การชักชวนผู้อื่นในการเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ การเว้นขาด จากการพูดเพื่อเจ้า การชักชวนผู้อื่นในการเว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้า ย่อมได้ไปสู่สุคติโลก สวรรค์

๓) ผลกรรมที่จะได้รับในภพนี้และภพหน้า มีดังนี้ (๑) การพูดด้วยวาจาสุจริต ผู้พูดย่อมไม่ประสบภัยเวร ไม่ทุกข์โทมนัส ทั้งในปัจจุบัน และในสัมปรายภพ (๒) ผู้พูดที่พูดด้วย วาจาสุจริต จะเสวยวิบากกรรมทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และชาติต่อไป

๖.๕ ผลของการพูดที่เกิดจากการพูดด้วยวจีกรรมทุจริต สรุปได้ ดังนี้

๑) ผลกรรมที่จะได้รับในภพนี้ มีดังนี้ (๑) ผู้พูดที่เป็นคนพาล คือ ผู้ที่คิดแต่ ความคิดที่ชั่ว พูดแต่คำพูดที่ชั่ว ทำแต่การทำให้ชั่ว จะต้องเสวยทุกข์โทมนัสในปัจจุบัน จะ เสรีาโศก ลำบากใจ คร่ำครวญร่ำไห้ กลุ้มอก และยามใกล้ตายจะหลงสติ (๒) ผู้พูดที่กล่าวหา ฟ้องร้อง ผู้อื่นโดยไม่เป็นธรรม ต้องเป็นผู้เดือดร้อน (๓) ผู้พูดที่ด่าบริภาษผู้อื่น แต่เขาไม่ด่าตอบ ต้องรับโทษจากผลของการด่านั่นเอง

๒) ผลกรรมไม่ดีที่จะได้รับในภพหน้า มีดังนี้ (๑) ผู้พูดที่เป็นคนพาล พูดด้วย วาจาทุจริต หากตายไปได้เกิดเป็นมนุษย์อีก จะไปกำเนิดในสกุลต่ำ มีชีวิตที่ลำบากรูปพรรณทราม ขี้โรค (๒) ผู้พูดที่พูดด้วยวาจาทุจริต หากตายไปได้เกิดเป็นมนุษย์อีก จะประสบวิบากกรรม ดังนี้ คือ จะถูกกล่าวด้วยคำไม่จริง ต้องแตกแยกกับมิตรสหาย มีเสียงไม่ไพเราะ ไม่น่าฟัง มีคำพูดไม่ น่าเชื่อถือ (๓) ผู้พูดที่พูดด้วยถ้อยคำของสัตว์บุรุษจะต้องไปบังเกิดในคติของสัตว์บุรุษ ในนรก ในสัตว์เดียรฉาน (๔) ผู้ที่พูดด้วยถ้อยคำจริงบ้าง คำเท็จบ้าง ในการแสดงเพื่อความบันเทิงแก่ผู้อื่น ต้องไปเกิดในนรก หรือในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน (๕) ผู้พูดที่กล่าวมุสาวาทสบล อย่างร้ายแรง พูด ด้วยวจีทุจริต ต้องไปเสวยทุกข์ในนรก (๖) ผู้พูดที่มีศีลวิบัติ ต้องไปเกิดในอบายทุกคติวิบาตนรก

๓) ผลกรรมไม่ดีที่จะได้รับในภพนี้ และภพหน้า มีดังนี้ (๑) ผู้พูดที่พูดไม่ถูก กาล พูดคำไม่จริง อันก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้อื่น จะต้องอยู่เป็นทุกข์ และเมื่อตายไป จะต้องไปสู่วุคติ (๒) ผู้พูดที่พูดด้วยวาจาทุจริต ต้องทุกข์โทมนัสและประสบภัยเวรทั้งในปัจจุบันและใน สัมปรายภพ (๓) ผู้พูดที่พูดด้วยวาจาทุจริต จะต้องเสวยวิบากกรรมทั้งในชาตินี้ ชาติหน้า และ ชาติต่อ ๆ ไป

๖.๖ บริบทในพระธรรมคำสอนที่แสดงเกี่ยวกับผลของการพูด สรุปได้ ดังนี้

๑) ผลของการพูดสื่อสาร ที่เป็นไปด้วยดี ได้แก่ ผลของการพูดที่มีลักษณะ ดังนี้ (๑) ผู้ฟังได้ฟังแล้วดีใจ ยินดี เพลิดเพลิน ดวงตาเห็นธรรม (๒) ผู้ฟังฟังแล้วเข้าใจเนื้อความ อย่างแจ่มแจ้ง หมดความสงสัยไม่ต้องไปฟัง ไม่ต้องไปเชื่อฟังคำสอนของผู้ใดอีก (๓) ผู้ฟังมีสติ ในการฟัง รู้จักฟังหูไว้หู (๔) ผู้ฟังสามารถวิเคราะห์ได้ถูกต้องว่าตนควรเชื่อถือคำพูดของผู้ใด (๕) ผู้ฟังสามารถแปลความ ตีความ สรุปความ เนื้อความที่ได้ฟังอย่างถูกต้อง (๖) ผู้ฟังฟังแล้วเกิด ความสนใจที่จะไปค้นหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่ได้ฟัง (๗) ผู้ฟังได้ฟังปฏิภาณในการพูด ของผู้พูด ตามความปรารถนา (๘) ผู้ฟัง ฟังแล้วมีใจชื่นชม ยินดี ปลื้มใจ โปรมปราณ อนุโมทนา ในการพูดของผู้พูด (๙) ผู้ฟังฟังแล้วกล่าวคำยกย่องชมเชย สรรเสริญการพูดของผู้พูด (๑๐) ผู้ฟัง ฟังแล้วรู้สึกอัศจรรย์ใจ รู้สึกชื่นชม พอใจ เกี่ยวกับเรื่องราวที่ได้ฟัง (๑๑) ผู้ฟังได้ปฏิบัติตามที่ผู้พูด กล่าวแนะนำหรือกราบขอร้อง (๑๒) ผู้ฟังได้กล่าวยกโทษให้ผู้พูดที่ตำหนิผิดแล้วกล่าวคำขอโทษ (๑๓) ผู้ฟังรู้สึกศรัทธาในเรื่องที่ผู้พูด พูดให้ฟัง (๑๔) ผู้ฟังมีความรู้สึกว่าตน โชคดี ตนได้ลาก จาก การฟัง (๑๕) ผู้ฟังฟังแล้วทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย สามารถระงับดับความ โสกลลงได้ (๑๖) ผู้ฟังฟังแล้วกล่าวยืนยันรับรองว่า สิ่งที่ผู้พูดได้พูดมานั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้อง (๑๗) ผู้พูดพูด อธิบายได้อย่างชัดเจน จนทำให้ผู้ฟังหมดปัญญาจะคัดค้านหรือโต้แย้ง (๑๘) ผู้พูดยอมรับว่าตน รู้สึกสำคัญตนผิดที่บังอาจไปกล่าวล่วงเกินผู้ฟัง (๑๙) ผู้พูดกล่าวชมเชยในปัญญา และ ความสามารถด้านการฟัง ของผู้ฟัง (๒๐) ผู้พูดและผู้ฟังชื่นชม เพลิดเพลินในถ้อยคำของกันและ กัน (๒๑) ผู้พูดและผู้ฟังมีความเห็นตรงกันเกี่ยวกับเนื้อความที่พูดสื่อสารกัน (๒๒) ผู้พูดรู้ตัวว่า ผู้ฟังจับเจตนาธรรมณ์ในการพูดของตนได้ (๒๓) ผู้ฟังตอบคำถามของผู้พูดได้ถูกต้อง (๒๔) ผู้พูด และผู้ฟังมีความคิดเห็น ไม่ลงรอยกัน แต่หาวิธีตกลงปรองดองกันได้ (๒๕) ผู้ฟังฟังแล้วรู้สึกชื่นใจ อย่างล้นเหลือ (๒๖) ผู้ฟังรับว่าสิ่งที่ได้ฟังนั้นเป็นความจริงที่ตนเคยพบเห็นมาแล้ว

๒) ผลของการพูดสื่อสารที่ไม่เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การพูดที่มีลักษณะ ดังนี้ (๑) ผู้ฟังหัวคือ ไม่ยอมปฏิบัติตามที่ผู้พูดกล่าวตักเตือน กล่าวสั่งสอน (๒) ผู้พูดไม่สามารถจะอธิบาย โน้มน้าวให้ผู้ฟังหายจากการเข้าใจผิดได้ (๓) ผู้พูดไม่พอใจที่ผู้ฟังแปลความหมายถ้อยคำที่พูดผิด

ไปจากเจตนาธรรม (๔) ผู้พูดตอบคำถามผู้ฟังไม่ตรงคำถาม ตอบคำถามไม่ได้ และแสดงความโกรธออกมา (๕) ผู้พูดน้อยใจ เสียใจที่ผู้ฟังไม่ยอมให้ในเรื่องที่ตนร้องขอ ขอร้อง (๖) ผู้ฟังถูกผู้พูด และผู้ฟังด้วยกัน กล่าวตำหนิ (๗) ผู้ฟังโต้เถียงกับผู้พูด แทนผู้ฟังด้วยกัน จนถูกผู้พูดตำหนิ (๘) ผู้ฟังไม่พอใจ ไม่เชื่อถือ ไม่ใส่ใจในเรื่องที่ผู้พูดพูด (๙) ผู้ฟังเชื่อถือศรัทธาในถ้อยคำของผู้พูด ทั้ง ๆ ที่ไม่เข้าใจเนื้อความที่ฟังแม้แต่น้อย (๑๐) ผู้ฟังลืมเรื่องที่ได้ฟัง (๑๑) ผู้ฟังตำหนิติเตียนผู้พูด และนำไปโพยพนาฟ้องร้อง (๑๒) ผู้ฟังฟังแล้วกล่าวตำหนิกันเอง (๑๓) ผู้ฟังแสดงกิริยาคำพูดที่ไม่เหมาะสม (๑๔) ผู้ฟังโกรธ น้อยใจ ทำร้ายผู้พูด ขับไล่ คุกคามผู้พูด นำความไปกล่าวฟ้องร้อง (๑๕) ผู้ฟังกล่าววาจารุนแรงโต้ตอบผู้พูด (๑๖) ผู้ฟังได้ฟังแล้วเป็นลมสลบ (๑๗) ผู้ฟังฟังแล้วกระอักออกมาเป็นเลือด

๓) ผลของการพูดสื่อสารทั้งที่เป็นไปด้วยดี และไม่เป็นไปด้วยดี อาทิ (๑) ผู้ฟังฟังแล้วส่วนหนึ่งมีความเห็นถูกต้องในเรื่องที่ฟัง แต่อีกส่วนหนึ่งมีความเห็นไม่ถูกต้อง (๒) ผู้ฟังที่มีปัญญาฟังแล้วแปลความสรุปความได้ถูกต้อง ส่วนผู้ฟังที่ไม่มีปัญญาฟังแล้วแปลความสรุปความได้ไม่ถูกต้อง (๓) ผู้ฟังจำนวนหนึ่งฟังแล้วกระอักเลือด จำนวนหนึ่งปฏิบัติตามเนื้อความที่ได้ฟังไม่ได้ ส่วนอีกจำนวนหนึ่งมีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ (๔) ผู้พูดตอบคำถามของผู้ฟังไม่ได้ ผู้ฟังอาสาขอตอบคำถามนั้นแทน และการตอบคำถามนั้นเป็นที่พอใจของผู้พูด

สรุป

สังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยง ทุกชีวิตเกิดมาแล้วต้องตาย บุคคลควรเล็งเห็นถึงภัยในความตาย จงรีบสร้างสมบุญ วาจา และใจ รีบสร้างสมบุญเอาไว้ เพื่อเป็นที่พึ่งในโลก จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม นี่เป็นพระปัจฉิมวาจาของพระพุทธองค์ บุคคลพึงตระหนักว่าอายุของคนเรานั้นว่ามีเพียงน้อย จงรีบเร่งทำความดี เพราะชีวิตนี้กำลังกระชั้นเข้าสู่ความตายทุกขณะ บุคคลอย่าดูหมิ่นผลบาปและบุญว่าจะไม่มีผล จงรีบสั่งสมบุญ แม้จะทีละน้อย เพราะบุญจะช่วยนำสุขมาให้ บุคคลที่กล่าววาจาผิด ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบกรรมอันไม่เป็นบุญ ชื่อว่าเป็นผู้ทำร้ายประโยชน์ชีวิตของตน ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาทึบ ตายไปย่อมเข้าสู่ทุคตินรก บุคคลที่เฝ้าพิจารณาผลของกรรมอยู่เนือง ๆ เฝ้าพิจารณาผลของวิทจริตอยู่เนือง ๆ ย่อมละวิทจริตลงได้

อภิปรายผล

ประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลในงานวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

๑. ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าที่ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อศึกษาค้นคว้าพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎก ตามแนวคิดแบบจำลองกระบวนการติดต่อสื่อสารของ ฮาโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ ในหัวข้อต่อไปนี้ คือ

- ๑.๑ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผู้พูด
- ๑.๒ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ สารที่นำมาใช้สื่อสาร
- ๑.๓ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ภาษาที่ใช้ในการพูดสื่อสาร
- ๑.๔ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผู้ฟัง
- ๑.๕ พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับ ผลของการพูด

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามที่น่าเสนอ ในบทที่ ๔ จะเห็นได้ว่า การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมข้อมูลพระธรรมคำสอนที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎกไว้ อย่างพิสดารครบทุกหัวข้อตามที่กำหนดในการศึกษาค้นคว้า ดังนั้นวัตถุประสงค์ในข้อนี้จึงถือว่า บรรลุผลตามที่กำหนดไว้ทุกประการ

๒. ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าที่ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อเรียบเรียงเนื้อหาที่ได้จากการค้นคว้าในข้อ ๑. รวมเป็นองค์ความรู้ด้านวาทศาสตร์ หรือด้าน วาทวิทยา สำหรับนำไปใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาวาทกรรมและรายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดแก่นักศึกษา

จากผลของการศึกษาค้นคว้าตามที่น่าเสนอในบทที่ ๔ จะเห็นว่าผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมารวบรวมเป็นองค์ความรู้ด้านวาทศาสตร์ หรือวาทวิทยา เพื่อนำไปใช้สอนในรายวิชาวาทกรรม หรือวิชาที่เกี่ยวกับการพูดแก่นักศึกษาได้ ดังเหตุผลที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

คัมภีร์พระไตรปิฎกมีเนื้อหาสาระทางวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์หลายสาขาวิชา เช่น ศาสนศาสตร์ ศีกษาศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น (กรมวิชาการ ๒๕๓๕ : ๑๐)

วาทกรรม วาทวิทยา หรือวาทศาสตร์ (Speech) หมายถึง ศาสตร์หรือวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสาร ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลไปสู่มบุคคล หรือจากผู้พูดไปสู่ผู้ฟัง โดยเน้นศึกษาเฉพาะการใช้ถ้อยคำพูด หรือคำพูดในการสื่อสาร (สุจิตรา จรจิตร ๒๕๒๘ : ๔)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดประเด็นหัวข้อในการศึกษาว่า เพื่อศึกษาค้นคว้าพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎก ตามแบบจำลองกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่ง

แบบจำลองการสื่อสารนั้น นักการสื่อสารในแวดวงวาทวิทยาได้คิดสร้างขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงขององค์ประกอบต่าง ๆ ของกระบวนการติดต่อสื่อสารของมนุษย์ โดยอธิบายว่า ผู้พูด สาร ภาษา และผู้ฟัง เป็นองค์ประกอบที่เป็นตัวแปรอิสระ มีความเกี่ยวข้องหรือมีผลโดยตรงต่อผลของการสื่อสารซึ่งเป็นตัวแปรตาม ในงานวิจัยนี้ได้เลือกแบบจำลองกระบวนการสื่อสารตามแนวคิดของ ลาสเวลล์ มาใช้เป็นกรอบในการกำหนดประเด็นหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อใหญ่ และนำแบบอย่างในหนังสือตำราวาทวิทยามากำหนดหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อย่อย เพื่อการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผลปรากฏว่า พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎกมีข้อมูลที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการติดต่อสื่อสารที่เป็นตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ดังที่กำหนดในหัวข้อสำคัญที่เป็นหัวข้อใหญ่ครบทุกองค์ประกอบ และแต่ละองค์ประกอบดังกล่าว มีเนื้อหาสาระที่สามารถจำแนกเป็นหัวข้อย่อยได้ เช่นเดียวกับหนังสือตำราด้านวาทวิทยา ซึ่งหากพิจารณานิยามความหมายคำว่า วาทการ วาทวิทยา หรือวาทศาสตร์ ตามที่กล่าวข้างต้น จะสังเกตได้ว่า ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าตามที่นำเสนอในบทที่ ๔. มีลักษณะตรงตามนิยามความหมายที่กล่าวไว้ทุกประการ

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า เนื้อหาสาระทางวิชาการด้านวาทศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์หรือพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎกที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาเรียบเรียงเป็นองค์ความรู้ด้านวาทศาสตร์หรือวาทวิทยา ตามแนวพุทธศาสตร์ได้อีกสาขาวิชาหนึ่ง และสามารถที่จะนำไปใช้สอนรายวิชาวาทการ หรือวิชาเกี่ยวกับการพูดแก่นักศึกษา ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๓. ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าที่ได้กำหนดไว้ว่า เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเผยแผ่แก่ชาวโลก

จากผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าตามที่นำเสนอในบทที่ ๔ จะเห็นได้ว่าพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพูดในพระไตรปิฎกที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นเสมือนสินทรัพย์ทางปัญญา ที่เป็นอริยทรัพย์ มีคุณค่าเกินจะประมาณ มีประโยชน์อย่างอนันต์ เป็นสมบัติอันล้ำค่ายิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงเมตตาประทานให้แก่ชาวโลก ดังนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะได้นำองค์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวมาเผยแผ่เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกที่สนใจ ได้นำไปศึกษา และนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นปัจจัยก่อให้เกิดสันติสุขแก่ชาวโลก และสังคมโลกสืบไป

๔. จากประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาค้นคว้า คือ จะช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจเรื่องวาทศาสตร์แนวพุทธแก่ผู้ที่สนใจ

หากพิจารณาผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า ตามที่นำเสนอในบทที่ ๔ จะเห็นได้ว่า ผลการศึกษาดังกล่าวได้รวบรวมรายละเอียดในส่วนของพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพูดใน พระไตรปิฎกไว้แทบทุกแง่มุม ดังนั้นผลของการศึกษาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ หากบุคคลใดก็ตาม ได้นำไปศึกษาด้วยความตั้งใจ และมีปัญญาปฏิบัติในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างแยกคาย ย่อม สามารถช่วยให้บุคคลนั้น ถึงพร้อมหยั่งลงซึ่งความรู้ความเข้าใจอย่างกว้างขวางและลุ่มลึกใน พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูด หรือวาทศาสตร์แนวพุทธได้เป็นอย่างดี

๕. จากประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาค้นคว้า คือ ครูอาจารย์ นักเรียน นิสิตนักศึกษา สามารถนำองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน รายวิชาวาทกรรม หรือรายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพูดได้

หากพิจารณาผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าตามเนื้อหาที่นำเสนอในบทที่ ๔ จะ เห็นได้ว่า ครูอาจารย์ นักเรียน และนิสิตนักศึกษา สามารถนำองค์ความรู้ หรือเนื้อหาสาระ ดังกล่าว ไปสอนและไปอ่านประกอบในการเรียนการสอน เพิ่มหรือเพิ่มเติมจากหนังสือตำรา ด้านวาทวิทยาที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันได้ โดยอาจจะปฏิบัติ ดังนี้ คือ หากหัวข้อหรือเนื้อหาเรื่องใดก็ตามที่หนังสือตำราด้านวาทวิทยามีอยู่ในปัจจุบันกล่าวอธิบายไว้อย่างหนึ่ง แต่ในพระธรรมคำ สอนกล่าวไว้อีกอย่างหนึ่ง เช่น เรื่องความสำคัญของการพูด เป็นต้น ก็ควรจะนำเนื้อหาเรื่องนี้มา สอนเปรียบเทียบหรืออ่านเพิ่มเติม หรือหากหัวข้อใดที่หนังสือตำราด้านวาทวิทยาไม่ได้กล่าว อธิบายไว้ แต่มีปรากฏในพระธรรมคำสอน อาทิ เรื่องการจำแนกประเภทของผู้พูด เป็นต้น ก็ สามารถนำมาสอนหรืออ่านเพิ่มเติม เพื่อก่อประโยชน์ในการเรียนการสอนรายวิชาวาทกรรม หรือ รายวิชาเกี่ยวกับการพูด แก่นักเรียนนักศึกษามากยิ่งขึ้น

๖. จากประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาค้นคว้า คือ นักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศสามารถนำความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ ไปใช้ประโยชน์ ประพฤติปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเอง ครอบครัว และแก่สังคมได้

หากพิจารณาผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยตามที่นำเสนอในบทที่ ๔ จะพบว่า ข้อมูล ที่นำมาเสนอทั้งหมดล้วนนำมาจากหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสแสดงไว้ทั้งสิ้น ซึ่งหลักธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น สมเด็จพระญาณสังวร (๒๕๑๖ : ๑) กล่าวว่า เป็นสังฆธรรม และเป็นสากล สามารถนำไปใช้กับบุคคลทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกยุค ทุกสมัย และทุก ประเภท

พระยาอนุมานราชชน (๒๕๑๕ : ๑๘๑ - ๑๘๒) ได้กล่าวให้ข้อคิดไว้ในความ ตอนหนึ่งว่า ในการดำเนินชีวิตถ้าไม่มีเครื่องนำทาง ก็เหมือนเดินในที่มืด ไม่มีแสงไฟส่องทาง

ยอมเสี่ยงชีวิตเข้าฝ่าภัยอันตรายหาความปลอดภัยได้ยาก และสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความราบรื่นแห่งชีวิตมีมากมายนัก หากไม่รู้เท่าทันก็พลันที่ชีวิตจะต้องถึงหายนะ ซึ่งนอกจากจะไม่ได้รับประโยชน์อันใดจากการมีชีวิตอยู่แล้ว ยังต้องได้รับทุกข์ทรมานจากการนำชีวิตไปผิดทางอีกด้วย เพราะฉะนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงชีวิตให้พ้นทางผิด และนำชีวิตเข้าสู่ทางถูก การได้เรียนและการคิดค้นหาเหตุผล เพื่อก่อให้เกิดความรู้ และเข้าใจถึงกฎเกณฑ์แห่งความจริงต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นหลักประพฤติปฏิบัติตน เป็นทางนำไปส่องมองเกิดความฉลาดปราดเปรื่องในเรื่องความดีและความชั่ว ในเรื่องทีก่อให้เกิดผลเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ได้ นั้นเครื่องนำทางที่ดีที่สุดก็คือ กติธรรมนั่นเอง

ปกติเป็นที่ทราบกันดีว่าในบรรดาปฏิปักษ์ที่มีต่อความราบรื่นแห่งชีวิตตามที่พระยาอนุমানราชชนกกล่าวมานั้น การพุดนับเป็นปฏิปักษ์สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่จะก่อให้เกิดทุกข์และทุกข์แก่ชีวิตของแต่ละบุคคลได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าองค์ความรู้เรื่องวิทยาศาสตร์แนวพุทธที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ น่าจะเป็นกฎเกณฑ์ หรือคติธรรมประการหนึ่ง ที่สามารถนำมาเป็นประทีปส่องทางชีวิตแก่นักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ ตลอดจนประชาชนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ โดยการนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงให้พ้นจากทางของการพุดผิด และยึดถือทางของการพุดที่ถูกที่ดี เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมสืบไป

๗. ตามสมมุติฐานการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ว่า พระธรรมคำสอนเกี่ยวกับการพุดสื่อสารในพระไตรปิฎก สามารถนำมาใช้สอนในรายวิชาวาทการ และวิชาที่เกี่ยวกับการพุดได้

จากผลของการศึกษาค้นคว้าตามที่นำเสนอในบทที่ ๔ อาจสรุปได้ว่า ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้ ดังเหตุผลที่จะนำมากล่าวสนับสนุนต่อไปนี้

๗.๑ ข้อมูลที่รวบรวมมาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ข้อมูลที่เป็นพระพุทธพจน์ขององค์พระผู้มีพระภาคเจ้า และคำสอนของพระสงฆ์สาวก ซึ่งก็สอนตามพระพุทธพจน์นั่นเอง

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระตถาคตพระองค์นั้น พระองค์ทรงเป็นผู้ทรงความรู้เยี่ยมยิ่ง จะหาท่านผู้ใดทั้งในอดีตกาล ในปัจจุบันกาล และในอนาคตกาลที่มีปรีชาญาณเปรื่องปราดเกินกว่าเป็นไม่มี ดังหลักฐานจากถ้อยคำของท่านพระสารีบุตรที่บันทึกปรากฏในพระไตรปิฎกในความต่อไปนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ...ถ้าหากถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่มีในอดีต ท่านที่มีความรู้เยี่ยมยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมีไหม

เมื่อเขาดามอย่างนี้ข้าพระองค์จึงตอบว่า ไม่มี ถ้าเขาดามว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่จักมีในอนาคต ท่านที่มีความรู้เยี่ยงยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณจักมีไหม เมื่อเขาดามอย่างนี้ ข้าพระองค์จึงตอบว่า ไม่มี ถ้าเขาดามว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่จักมีในปัจจุบัน ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณจักมีไหม เมื่อเขาดามอย่างนี้ ข้าพระองค์จึงตอบว่า ไม่มี ถ้าเขาดามว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่ได้มีในอดีต ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมีไหม เมื่อเขาดามอย่างนี้ ข้าพระองค์จึงตอบว่า มีอยู่ ถ้าเขาดามว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่จักมีในอนาคต ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณจักมีไหม เมื่อเขาดามอย่างนี้ ข้าพระองค์จึงตอบว่า มีอยู่ ถ้าเขาดามว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่มีอยู่ในปัจจุบัน ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมีไหม เมื่อเขาดามอย่างนี้ ข้าพระองค์จึงตอบว่า ไม่มี ก็ข้าเขาดามว่า เหตุไรท่านจึงตอบรับเป็นบางอย่าง ปฏิเสธเป็นบางอย่าง เมื่อเขาดามอย่างนี้ ข้าพระองค์จึงตอบเขาว่า นี่แน่ะท่าน ข้อนี้ข้าพเจ้า ได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์ ได้รำเรียนมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค (กรมศาสนา ๒๕๒๕ : พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ (๕๑) หน้า ๘๘)

จากข้อความที่นำมากล่าวอ้าง ข่อมสรุปให้เห็นเป็นประจักษ์ได้ว่า ข้อมูลซึ่งรวบรวมมานำเสนอในงานวิจัยครั้งนี้เป็นข้อมูลที่เยี่ยมยิ่งที่สุดเพราะได้อัญเชิญมาจากพระพุทธรูปของพระผู้มีพระภาค พระผู้ทรงความรู้เยี่ยมยิ่งที่สุดในโลกไม่มีท่านใดที่จะมีความรู้เสมอเท่า

๗.๒ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ หนังสือพระไตรปิฎก ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ๒๕๔๒ : ๑๕ อธิบายว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น แบ่งได้เป็น ๔ ระดับ ระดับที่ ๑ คือ พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่จารึกพระพุทธรูปพร้อมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องที่เป็นหลักฐานดั้งเดิม เป็นมาตรฐานใหญ่ที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินพระพุทธศาสนา ดังนั้นแหล่งข้อมูลที่น่ามาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงถือว่าเลือกกำหนดได้ถูกต้อง

๗.๓ งานวิจัยนี้ตั้งชื่อหัวข้อเรื่องว่าวาทศาสตร์แนวพุทธ บางท่านอาจจะคิดว่า ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยน่าจะเหมาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามากกว่าบุคคลทั่วไป แท้จริงแล้วผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ได้กับทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ ดังคำอธิบายของท่านพุทธทาสภิกขุ และพระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ในความต่อไปนี้

ท่านพุทธทาสภิกขุ (อรุณ เวชวรรณ (บรรณารักษ์) ๒๕๒๐ : ๑๘๓ - ๑๘๖) กล่าวว่า พุทธบริษัทในเมืองไทยแทบทั้งหมดมีความเข้าใจว่า หลักธรรมขั้นสูง คือ เรื่องโลกุตตรธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน ไม่ใช่เรื่องของชาวโลก นี่มันผิด พระรัตนตรัย คือ พระ

พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เราไม่อาจจะแยกว่า พระรัตนตรัยชนิดนี้เป็นของชาวบ้าน พระรัตนตรัยชนิดนี้เป็นของภิกษุที่อยู่ในป่า หรือที่จะปฏิบัติเพื่อออกไปจากโลก เป็นรัตนตรัยเดียวกันนั้นแหละ ขอแต่ให้ถูกให้ตรงให้จริงเท่านั้น พระรัตนตรัยสำหรับชาวบ้านก็อย่างนั้น พระรัตนตรัยสำหรับภิกษุที่อยู่ในป่าก็อย่างนั้น พระรัตนตรัยสำหรับพระอริยเจ้าในขั้นต้น ๆ ก็อย่างนั้น... เรื่องสูงสุด คือ เรื่องสุญญตา พระพุทธเจ้าก็ตรัสแก่ภรรวาสกกลุ่มนั้น ในฐานะที่ยืนยันว่าเหมาะสมสำหรับภรรวาส เพราะฉะนั้นจงเลิกเข้าใจว่า มีธรรมะที่แบ่งแยกเป็นของพระอย่างหนึ่งของชาวบ้านอย่างหนึ่ง ของผู้ที่จะใช้ไปนิพพานอย่างหนึ่ง

พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๒๕ : ๒๓๓) อธิบายว่า สังคมบรรพชิตและคฤหัสถ์ วิถีของชาวพุทธ (ตามอุดมคติ) มีระเบียบประเพณีแตกต่างไปจากชุมชนอื่น ในระดับต่ำสุด ก็ต้องมีสัมมาทิฐิในพระพุทธศาสนาและให้ทาน ถ้าเปรียบเทียบกันเองในระหว่างบรรพชิตและคฤหัสถ์ก็จะเห็นว่า โดยทั่วไปแล้วคฤหัสถ์ก็จะปฏิบัติตนโดยอนุโลมตามแนวปฏิบัติของบรรพชิต

๗.๔ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการของการศึกษาค้นคว้าหาองค์ความรู้ ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงย่อมเป็นที่เชื่อถือได้

ดังนั้นจากเหตุผลที่ยกมากล่าวข้างต้น รวมทั้งเหตุผลที่ได้นำมาอภิปรายในข้อ ๒. จึงอาจสรุปได้ว่า ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องวาทศาสตร์แนวพุทธครั้งนี้ สอดคล้องกับสมมุติฐานของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวคิดที่อาจเป็นประโยชน์ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อจัดการเรียนการสอน

๑.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาแห่งชาติ

ในหนังสือหยาดเพชร หยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย (จิตรกร ตั้งเกษมสุข และธรรมเกียรติ กันอริ ๒๕๔๒ : ๑ - ๓) กล่าวถึงบทบาทของผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาแห่งชาติไว้ ความตอนหนึ่งว่า

จำเดิมแต่ประเทศไทยได้จัดตั้งกระทรวงขึ้นทำหน้าที่จัดการศึกษาเป็นต้นมา การศึกษาของมรวาสก็เห็นห่างจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาตามลำดับ แม้ว่าในระยะแรกจะเรียกชื่อกระทรวงที่ดูแลการจัดการศึกษาว่า “กระทรวงธรรมการ” แต่ในทางปฏิบัติ กระทรวงนี้เกือบจะไม่ใส่ใจในการนำ “พุทธธรรม” อันประเสริฐมาเป็นหลักในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน หากหันไปนำแบบอย่างการจัดการศึกษามาจากตะวันตกโดยมองว่าแนวทางการจัดการศึกษาแบบไทย ๆ ซึ่งแนบแน่นมากับพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งโบราณล้าสมัยไม่ทันสมัยและไม่สอดคล้องกับการเร่งรัดพัฒนาบ้านเมืองให้ก้าวหน้าทันสมัยอารยะประเทศ การจัดการศึกษาของประเทศไทยในช่วง ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา ล้วนกำกับดูแลโดยคนที่เรียนจบมาจากประเทศตะวันตก และนิยมนับถือแนวคิดและแนวทางของตะวันตก โดยลืมไปว่าเราเองก็มี “ปรัชญาทางการศึกษา” อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

ชุมทรัพย์แห่งปรัชญาทางการศึกษาของไทยก็คือ พุทธธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาลนั่นเอง แต่แล้วผู้นำทางการศึกษาของไทยพากันมองข้ามชุมทรัพย์นี้ แม้ว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสจะทรงท้วงติงให้หันมาสนใจนำคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการจัดการศึกษาสำหรับคนไทย (ทั้งนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้พระราชทานพระราชหัตถเลขาฉบับที่ ๕๒ แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๗ ความว่า...เรื่องการศึกษานี้ขอให้ทรงช่วยคิดให้มาก ๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย... การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมืองจะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกว่าเด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น ต่อไปภายหน้าถ้าเป็นคนที่ไม่ได้เล่าเรียนคงจะประพฤติตัวดีกว่าคนที่ได้เล่าเรียนนั้นหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปหาทางทุจริตโดยมาก...) (อ้างอิงใน พรสวรรค์ เพชรแดง ๒๕๒๘ : ๗) แต่แล้วผู้นำทางการศึกษาก็ไม่ใส่ใจในข้อเสนอของพระองค์ท่าน โดยเห็นว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาเหมาะแต่จะนำไปใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์เท่านั้น แม้แต่ชื่อกระทรวงที่จัดการศึกษาก็ถูกเปลี่ยนจาก “กระทรวงธรรมการ” มาเป็น “กระทรวงศึกษาธิการ” การศึกษากับการศาสนาก็ขาดสะบั้นจากกันแต่นั้นมา

ตราบจนเมื่อท่านพุทธทาสภิกขุได้เพียรพูดและเขียน เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา นักการศึกษาจึงเริ่มหันมาให้ความสนใจแต่ก็ยังไม่อยู่ในวงแคบ ส่วนใหญ่ยังมุ่งมองไปยังตะวันตกอยู่

เหมือนที่เป็นกันมาแต่อดีต ต่อมาเมื่อปรากฏความคิดและงานเขียนลุ่มลึกของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ออกสู่สาธารณชน นักการศึกษาจึงเริ่มต้นตัวหันมาสนใจพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นขุมทรัพย์แห่งปรัชญาแผนทางการศึกษาไทย จนเกิดเป็นกระแสทางเลือกใหม่ในการจัดการศึกษาในปัจจุบัน

อนึ่ง ควรจะได้ตั้งข้อสังเกตไว้ตรงนี้ว่า นักการศึกษาไทยจำนวนไม่น้อย ยังเข้าใจว่า เรื่องของศาสนาเป็นเรื่องของการส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเท่านั้น หารู้ไม่ว่า เนื้อแท้ของพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการส่งเสริมและพัฒนาปัญญาโดยแท้ ผู้ที่ศึกษาและฝึกฝนอบรมตามคำสอนของพุทธศาสนา จักเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างลึกซึ้ง และกว้างขวาง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๕ : ๓๐ - ๓๑) กล่าวในบทความเรื่องดูหนังสือของพระมโน สะท้อนสภาพโศกของการศึกษาไทย มีความตอนหนึ่งว่า... ประเทศไทยส่งคนไปเรียนเมืองนอกกันมานานหนักหนา น่าจะชัดเจนกันเสียที่ว่าอะไรเราขาด อะไรเราพร่องควรเป็นจุดเน้นที่จะไปเอามาจากเขา อะไรที่เราเป็นฐานคืออยู่เหนือเขา ควรเตรียมของตัวให้ดี และจัดเสริมให้ตรงจุด ก็จะก้าวไปได้หนักแน่น แต่นี้พวกเราไปเรียนจากเขา แม้แต่ในเรื่องของเราเอง แทนที่จะมีจุดแข็งที่เหนือเขา แล้วไปเสริมส่วนอื่น มากกลับกลายเป็นว่าแม้แต่ส่วนที่เป็นเรื่องของตัวเองก็ไปรับจากเขามาได้อย่างขาด ๆ วัน ๆ เป็นอย่างนี้มานาน ป่านนี้ก็ยังไม่รู้จักได้บทเรียน... การนำเรื่องราวอย่างนี้มาพูด ก็เพราะเห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่จะต้องดำเนินคดีแทนท่านอาจารย์หรือบุคคลในองค์การที่ว่ามาข้างต้น แต่เป็นบทเรียนที่ควรนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ เพราะท่านเหล่านั้นเป็นผลผลิตของสังคมเราที่เดินกันไปอย่างไม่มีจุดมุ่งหมาย และไม่รู้ทาง จึงต้องคดีแทนสังคมไทยรวมทั้งรัฐบาล (ไม่เฉพาะรัฐบาลนี้แต่ทุก ๆ รัฐบาล) ... ลึกลงไปก็คือ ต้องดำเนิน (กิจการด้าน) การศึกษาของเราที่ตกอยู่ใต้อำนาจค่านิยมตื่นเด่นตื่นโก้ของคนไทย พลอยตามค่านิยมไปด้วย แทนที่จะทำคนไทยให้ยังลึกลงไป ก็มีวสันตของความเห็นที่ผิวเผินเมื่อจะศึกษาเรื่องของฝรั่งก็ไม่หยิ่งลึกลงไปถึงฐานะถึงเหตุปัจจัยของเขาได้แต่คอยรับผลการสร้างสรรค์ของเขา ส่วนเรื่องของตัวเองก็ละเลยและไม่รู้ไม่เข้าใจ ไม่สามารถใช้ฐานเดิมของตนให้เป็นประโยชน์จึงจัดการศึกษานิตที่กดตัวเองลงไปเป็นเบี้ยล่างของเขา กลายเป็นผู้ยากจนไปเสียทุกอย่าง ไม่มีแม้แต่อำนาจต่อรองทางปัญญา... ถ้าการศึกษายังอยู่ใต้อำนาจค่านิยมที่ถูกรุกรานเหง้าของตน หักหลังตัวเองและไม่รู้จักสิ่งดีที่ตนมีให้เป็นประโยชน์ กับทั้งคอยแต่รับผลโดยไม่หยิ่งถึงแก่นแท้ และเหตุปัจจัยของเขา ก็อย่าหวังเลยว่าจะขึ้นไปเหนือและนำเขาได้ มีแต่จะเดินต้อยตามเขาห่าง ๆ ออกไป... จุดบกพร่องตรงนี้บ่งบอกว่าการศึกษาของไทยนั้นควรปฏิรูปกันมา

นานแล้ว แต่เมื่อถึงเวลาปฏิรูป ถ้าไม่รู้จุดบิดเบี้ยวที่ควรปฏิรูป สิ่งที่ควรปฏิรูปก็ไม่ได้ปฏิรูป แต่ไปปฏิรูปสิ่งที่ไม่ควรปฏิรูป แทนที่จะเป็นการปฏิรูปการศึกษา ก็อาจจะกลายเป็นการศึกษาปฏิรูป

ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องของสังคมไทย ไม่ว่าจะโดยฐานที่เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่ก็ดี โดยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยก็ดี โดยเป็นสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมสังคมไทยก็ดี โดยเป็นมรดกและเอกลักษณ์ของชาติไทยก็ดี โดยเป็นระบบจริยธรรมที่สังคมไทยได้ยอมรับก็ดี ปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันมาก็ดี การศึกษาจะต้องจัดดำเนินการให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่องค์ความรู้ และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) ๒๕๔๔ : ๒๒ - ๒๓)

ศาสตราจารย์ บัณฑิต (๒๕๔๔ : ๓๔) กล่าวว่า... เนื่องจากบุคคลทั้งปวงต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความปกติสุขหรือร่มเย็นพอสสมควร ทุก ๆ คน จะต้องอาศัยคุณธรรมและศีลธรรม การศึกษาจึงต้องมุ่งก่อให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คุณธรรมและศีลธรรมในพุทธศาสนานั้นมีมากมาย... การนำเอาวิธีการของพระบรมครูมาใช้ ไม่มีทางผิดพลาดได้

จากสาระสำคัญของการตั้งข้อสังเกต และการให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติตามที่ยกมาอ้าง ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ เพิ่มเติมจากข้อคิดตามที่กล่าวข้างต้นดังนี้ คือ กระทรวงศึกษาธิการที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาของชาติ ควรให้ความสำคัญในการนำพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎก มาจัดแทรกสอนในสาระความรู้วิชาภาษาไทย และรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการพูดแก่นักเรียน นิสิตนักศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยวิเคราะห์เนื้อหาสาระที่จะนำมากำหนดในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้น เพื่อมุ่งก่อให้เกิดคุณธรรม และศีลธรรมแก่นักเรียนมากขึ้น เป็นการดีกว่าที่จะเน้นสอนเฉพาะเนื้อหาองค์ความรู้ด้านวาทวิทยาที่เป็นวิทยาการของประเทศทางตะวันตกอย่างที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันเพียงอย่างเดียว ดังเหตุผลที่ผู้รู้ได้กล่าวเตือนไว้ข้างต้น ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ น่าจะมีส่วนในการที่จะนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้ตามสมควร

๑.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมีภารกิจสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การให้การศึกษาผลิตบัณฑิตออกไปปรับใช้สังคม

ในการให้การศึกษาของสถานศึกษานั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๐ : ๘ - ๑๐) กล่าวว่า วิชาศึกษาทั่วไป ทำหน้าที่ทำคนให้เป็นบัณฑิต สร้างบัณฑิต มีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาคน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนเป็นคนที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่ดีงาม ประณีต ประเสริฐ สมกับความเป็นมนุษย์ หรืออาจเรียกว่าเป็นคน เป็นชีวิตที่มีคุณภาพ และมีความสุข ส่วนวิชาเฉพาะและวิชาชีพ มีหน้าที่สร้างเครื่องมือ และความสามารถที่จะใช้เครื่องมือเหล่านั้นให้แก่คน (ที่จะเป็นบัณฑิต) โดยพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรของสังคม เพื่อให้เขาเป็นคน เป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพในการร่วมสร้างหรือถูกนำไปใช้สร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ และความเจริญด้านอื่น ๆ ของสังคม

ถ้าการศึกษาทำให้คนมีความรู้มากขึ้น แต่มีความดีงามน้อยลง มีความซื่อมากขึ้น การศึกษานั้นก็จะผิด (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) ๒๕๓๒ : ๖๔)

จากแนวคิดตามที่ยกมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มในส่วนของการจัดการศึกษา หรือการจัดการเรียนการสอนวิชาวาทการ หรือวิชาเกี่ยวกับการพูด ในมหาวิทยาลัยราชภัฏ ดังนี้ คือ

ถ้าการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนวิชาวาทการทำให้นักศึกษาสามารถออกไปพูดต่อหน้าชุมชนได้ถูกต้องตามทฤษฎีหรือตามหลักวาทการมากขึ้น แต่ถ้านักศึกษายังเป็นคนที่ไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ยังขาดคุณธรรมในการพูด ยังกระทำชั่วด้วยการพูด การจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนในรายวิชานี้ ก็น่าจะผิดอยู่ทำนองเดียวกัน

ตลาคตโพธิสัตธา... แปลว่า ความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความหมายว่า เป็นการเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่จะพัฒนาตนให้เป็นพุทธ ถึงความเป็นคนสมบูรณ์ได้... (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) ๒๕๓๒ : ๑๔๘)

จากแนวคิดที่อ้างข้างต้น ผู้วิจัยขอนำมาเป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาวาทการ หรือวิชาเกี่ยวกับการพูดในมหาวิทยาลัยราชภัฏ ดังนี้

หากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชื่อในศักยภาพของนักศึกษา ว่าสามารถจะพัฒนาให้เป็นบัณฑิต หรือเป็นคนที่มีสมบูรณ์ได้ และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ว่าสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนานักศึกษาได้ มหาวิทยาลัยราชภัฏน่าจะหันมาให้

ความสำคัญในการที่จะนำองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการพูดในพระไตรปิฎกมาจัดทำเป็นหนังสือ ตำราใช้สอนในรายวิชาวาทการ หรือวิชาที่เกี่ยวกับการพูดแก่นักศึกษา ทั้งในลักษณะที่เป็นวิชา ศึกษาทั่วไป เพื่อให้ให้นักศึกษาที่ปัจจุบันได้หันมาสนใจเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม จริยธรรมในการพูด มากขึ้น ดังรายละเอียดตามที่กล่าวในบทที่ ๑ ได้มีโอกาส ปฏิบัติ คือ ได้เล่าเรียน ได้รู้เกี่ยวกับ หลักการพูดที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนไว้ แล้วปฏิบัติ คือ นำไปยึดถือประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อ จะให้เกิดปฏิเวธ คือ การได้ประจักษ์แจ้งถึงผลของการพูดที่เกิดขึ้นหลังการปฏิบัติ ซึ่งน่าจะเป็น ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อนักศึกษา และในลักษณะวิชาเฉพาะชีพแก่นักศึกษาสาขาการศึกษา วิชาเอกภาษาไทย เพื่อให้นักศึกษาได้รับประโยชน์ดังกล่าวเช่นเดียวกัน และที่สำคัญก็คือ เพื่อให้ นักศึกษาสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนไปสั่งสอนฝึกฝนอบรมแก่ลูกศิษย์ของ ตนเพื่อสร้างคนดี คนสมบูรณ์ให้แก่สังคมอีกทอดหนึ่ง ดีกว่าจะมุ่งเน้นการเรียนการสอนแก่การ ฝึกให้นักศึกษากลับและสามารถออกไปพูดต่อหน้าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงอย่างเดียว

๑.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา

การพูดเป็นเครื่องมือสำคัญที่บุคคลในสังคมใช้ในการติดต่อสื่อสารทำ ความเข้าใจระหว่างกัน การจะพูดสื่อสารได้ดี จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ ฝึกฝนและ อบรมสั่งสอนจากผู้อื่น คำว่า ผู้อื่น ที่มีบทบาทมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และพฤติกรรมกรพูดของ บุคคลมากที่สุด ได้แก่ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา

สถาบันครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ หรือผู้ปกครองเป็นสถาบันแรก ที่เด็กและเยาวชนต้องผูกพันใกล้ชิดมาตั้งแต่แรกเกิด โดยเฉพาะผู้ที่เป็นแม่นั้นจะมีอิทธิพลต่อ พัฒนาการด้านการพูดของลูกมาก เพราะแม่เป็นกัลยาณมิตร และเป็นครูคนแรกที่ทำหน้าที่ใน การฝึกอบรมสั่งสอนการพูดให้แก่ลูก ประเวศ วะสี (ไทยรัฐ ๒๕๔๖ : ๒๔) กล่าวว่า “ถ้าถามว่า ครูที่ดีที่สุดของเรานั้นคือใคร ครูที่ดีที่สุดนั้นคือแม่ของเรา โดยไม่ได้คำนึงว่าแม่เราจะได้เรียน หนังสือไหม ได้ปริญญาเอกหรือปริญญาโทหรือไม่ แต่ท่านก็เป็นครูที่ดีที่สุด...”

ส่วนสถาบันการศึกษานั้น ครูอาจารย์จัดเป็นกัลยาณมิตร เป็นครูคนที่สอง ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสรรพความรู้ต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนแทนหรือเสริมครูคนแรก คือ แม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันนั่นคือ เพื่อจะปลูกฝังสั่งสอน อบรม ฝึกฝนให้เยาวชนของชาติเป็น คนเก่ง เป็นคนดี เป็นคนมีความสุข เป็นคนมีความรู้ ความสามารถในทางวิชาการ ในทางวิชาชีพ และเป็นคนมีคุณธรรมจริยธรรม

ม.ล. ปิ่น มาลากุล (๒๕๐๔ : ๑๕) กล่าวว่า... ถ้าหากพลเมืองมีแต่ความรู้ความสามารถในด้านวิชาการหรือวิชาชีพ มีร่างกายแข็งแรง แต่ยังขาดด้านจริยธรรม ศีลธรรม จรรยาแล้ว สังคมนั้น ๆ ก็มีแต่กลุ่มชนที่เป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ

จากคำกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยคิดว่าการปลูกฝังสั่งสอนเกี่ยวกับหลักการพูด แก่ลูกและแก่ศิษย์ ผู้ที่เป็นแม่รวมทั้งผู้ที่เป็นพ่อหรือเป็นผู้ปกครอง และผู้ที่เป็นครูควรให้การฝึกฝนอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมและคุณธรรมในการพูดแก่ลูกและแก่ศิษย์ ควบคู่กันไปด้วย โดยควรจะทำไปตั้งแต่เด็กเริ่มพูดได้ไปจนเติบโตใหญ่ และต้องตระหนักเสมอว่าสำนึกในเรื่องจริยธรรมนั้นจำเป็นจะต้องปลูกฝังแต่ดั้งเดิม เพราะมิเช่นนั้นจะเป็นการยากมากที่จะกระตุ้นเตือนให้เกิดขึ้นได้ในภายหลัง เพราะพื้นฐานของสำนึกจริยธรรมจะต้องเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของชีวิต ซึ่งการจะปูพื้นฐานปลูกฝังสำนึกจริยธรรมและคุณธรรมด้านการพูดแก่ลูก และลูกศิษย์ของตนได้ ก็ต้องอาศัยพระธรรมคำสอนมาเป็นอุปกรณ์เครื่องมือ มาเป็นปัจจัย ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขของลูก ของศิษย์ เพราะ “ผลที่ได้จากการปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา ย่อมทำให้ผู้เชื่อฟังและปฏิบัติตามได้รับผลดีฝ่ายเดียว...ทำให้เป็นคนดีสามารถดูแลตนเองได้” (พระมหาไพรัช ขุนพรหม (ปญญาพล) ๒๕๓๗ : ๒๕ - ๓๐)

แต่ทั้งนี้ “ผู้สอนควรปฏิบัติตนให้ดีเสียก่อน แล้วค่อยสอนผู้อื่น ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นนั้นใด ก็ควรกระทำตนนั้น” (พระชยพร สมบุญมาก (สมบุญโย) ๒๕๔๓ : ๒๘๕) นั้น หมายความว่า ในการสอนเกี่ยวกับหลักการพูด ผู้ที่เป็นแม่พ่อผู้ปกครองและครูควรสอนในสิ่งที่ได้จากประสบการณ์ของตนด้วย ไม่ใช่แค่นำทฤษฎีหรือองค์ความรู้ที่ตนได้เรียนรู้ มาถ่ายทอดปลูกฝังหรือสั่งสอนเท่านั้น

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

๒.๑ ควรนำองค์ความรู้เรื่องวาทศาสตร์แนวพุทธ จากงานวิจัยนี้ไปศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับองค์ความรู้ด้านวาทวิทยา เพื่อทราบถึงความเหมือนและความต่างเกี่ยวกับหลักในการพูดของสังคมตะวันออก และสังคมตะวันตก

๒.๒ ควรนำวิธีดำเนินการในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการค้นคว้าวิจัยเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการพูด จากวรรณคดีมรดก วรรณกรรมท้องถิ่น หรือวรรณกรรมอื่นที่มาจากรากฐานภูมิปัญญาไทย เพื่อขยายแง่มุมวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้กว้างขวางมากขึ้น